

LITVÁN GYÖRGY

A forradalmi kormány és a budapesti tudományegyetem erőpróbája 1918–1919 fordulóján

Az első magyar népköztársaság rövid történetének kevéssé ismert, nem elsőrendű jelentőségű, de rendkívül jellemző epizódja az a küzdelem, amely 1918 decemberétől 1919 februárjáig zajlott le — látszólag csupán néhány professzori kinevezés körül, valójában az egyetem és az egész tudományos élet uralmáért és szellemi-politikai arculatának meghatározásáért — a közoktatásügyi minisztérium és a budapesti tudományegyetem, tágabb értelemben pedig a forradalmi kormányzat és a tudományos, kulturális (és politikai) élet legkonzervatívabb erői között.*

Mint cseppben a tenger, úgy tükröződik ebben a konfliktusban a régi és az új Magyarország összecsapása, a küzdelem menete pedig pontosan követi az országos politikai erőviszonyok változásait és igen jellemző a magyar „úri” reakció harcmodorára.

A forradalmi kormány részéről természetes igény és törekvés volt, hogy hatalmát, befolyását a magyar szellemi élet egyik központjára, a budapesti tudományegyetemre, s ezen keresztül az új értelmiségi nemzedék képzésére is kiterjessze. Más kérdés, hogy miért került sor erre a lépésre ilyen gyorsan, alig egy-két hónappal a forradalom után. Jóllehet a két helyzet sok tekintetben különbözik, mégis ide kívánkozik az összehasonlítás az 1945 utáni állapotokkal. Ekkor csaknem három évig elhúzódott az egyetem „kézbevétele”. A koalíciós kormány baloldali erői eleinte közvetlen hatalmi feladatokra koncentráltak, s az egyetemen — azon belül is inkább csak a budapesti bölcsészkaron — megelégedtek egy-két tanszék szervezésével illetve betöltésével (Lukács György, Szalai Sándor). A tulajdonképpeni „hatalomátvitel” az egyetemeken csak 1948–49-ben történt meg.

1918-ban alighanem három tényező gyorsította ezt a folyamatot.

Az első: a forradalom örökül kapta a régi államapparátust, amely csaknem teljes egészében felesküdt ugyan az új kormányra, de nyilvánvalóan alkalmatlan volt egy nagy társadalmi átalakulás sokrétű és újszerű feladatainak ellátására. Égető szükség volt tehát új, fiatal vagy átképzett szakemberekre, elsősorban a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban, s valószínűleg ez a magyarázata annak is, hogy a kormány reformtörekvései elsősorban az állam- és jogtudományi karra koncentráálódtak.

A második tényező abban keresendő, hogy a háborús összeomlás és a forradalom a magyar értelmiségnek azt a haladó, baloldali — szocialista és polgári radikális, zömmel a „Huszádik Század” című folyóirat köré tömörülő — csoportját igazolta

* Foglalkozik a témával *Bellér Béla*: „Felsőoktatásunk a polgári forradalom és a Tanácsköztársaság idején” c. tanulmánya I. részében (Felsőoktatási Szemle, 1960, 2), de írásának jellegénél és terjedelménél fogva csak vázlatosan. Az egyes karokra is kiterjedő részletes feldolgozás *Ladányi Andornak* a közeljövőben megjelenő, „A magyar felsőoktatás az 1918–1919. évi forradalmak időszakában” c. munkájában válik majd hozzáférhetővé.

és juttatta kormányra, amely kora fiatalságától kezdve, ekkor immár másfél—két évtizede, elkeseredett harcot vívott a hivatalos tudományos és szellemi élet maradisága, parlagisága, akademiizmusa ellen, s amelyet ez a konzervatív hivatalosság viszonzásul az egyetemnek lehetőleg a tájékára sem engedett. (Ha e baloldali körök egyes „szalonképesebb” képviselői mégis egyetemi katedrához vagy habilitációhoz jutottak — ez inkább csak a vidéki egyetemeken fordult elő —, hecckampányokat szerveztek ellenük, mint Pikler Gyula vagy Somló Bódog esetében.) 1918 novemberében azután Jászi Oszkár és Kunfi Zsigmond miniszterek lettek, Rónai Zoltán, Szende Pál, Diner-Dénes József államtitkárok, stb. — vagyis megtörtént, amire Magyarországon 1848 óta nem volt példa, hogy, ha csak rövid időre is, a magyar szellemi élet legjobbjai kerültek fontos állami funkciókba, s ezek az emberek egész múltjuknál, beállítottságuknál fogva különleges érdeklődést tanúsítottak az egyetemi állapotok iránt, és érthetően sürgősnek érezték azok megváltoztatását.

A harmadik tényező viszont az lehetett, hogy ugyanezek az értelmiségiek mintegy két hónap alatt részben megváltak a közvetlen kormányzati feladatoktól. Ennek különféle politikai és személyi okai voltak, s ezek elemzése vagy akár felsorolása meghaladná e publikáció kereteit. Az alapvető ok mindenesetre a társadalmi és politikai erők sorozatos kormányválságokban megnyilatkozó polarizációjában keresendő. A zömmel polgári radikális értelmiségiek a polgárság és az államapparátus konzervatív tisztviselői számára túlságosan baloldaliak voltak, anélkül, hogy munkástömegek álltak volna mögöttük, a munkásság szemében viszont polgári elemeknek számítottak. Olyan viszonyok között, amikor minden kormányzati pozícióért heves harc folyt a bal- és a jobboldal között, nekik előbb-utóbb ki kellett szorulniuk, s ezt a folyamatot „intellektuel” beállítottságuk, a napi hatalmi torzskodásoktól vagy a sokszor reménytelennek látszó küszködésektől való idegenkedésük következtében ők maguk is meggyorsították. (Jászi decembertől kezdve újra és újra lemondott miniszteri tárcájáról, s januárban már nem is került be a Berinkey elnöklétével alakult új kormányba.) Nyilván a kormányzó pártok és ők maguk is jobbnak látták, ha a napi politikától távolabb fekvő tudománypolitikának, új tudományos közélet kialakításának és a fiatal értelmiségi nemzedék nevelésének szentelik képességeiket.

Az első kezdeményezések az egyetem — közelebről a jog- és államtudományi kar — korszerűsítésére még Lovászy Márton kultuszminisztersége idején történtek (feltehetően a kormány nála baloldalibb tagjainak ösztönzésére). Tóth Lajos államtitkár 1918. november 29-én átiratban közölte az egyetemmel:

„Miniszter úr döntése értelmében dr. Concha Győző és dr. Plósz Sándor, valamint dr. K. Kováts Gyula budapesti egyetemi tanárok, kik minisztertanácsi felhatalmazás alapján a tényleges szolgálat kötelékében hetvenedik életévük betöltése után is megtartattak, állandó nyugalomba helyeztessenek, továbbá az ekként felszabaduló javadalmak terhére ugyanezen egyetem jogi karán a „szociálpolitika” valamint a „gazdasági politika” részére egy-egy rendes tanszék szerveztessék, s előbbire dr. Rónai Zoltán budapesti ügyvéd, utóbbira dr. Varga Jenő felső kereskedelmi iskolai tanár kineveztessék.”¹

Ugyanerről a napról kelt Lovászy előterjesztése a minisztertanácshoz „a budapesti tudományegyetemen a hetven évet betöltött jogkari tanárok nyugállományba helyezése és a jogi karon a szociológia és szociálpolitika, ezen kívül az alkalmazott társadalomgazdaságtan és gazdaságpolitikai tanszékek betöltése iránt”.² Lovászy itt Beöthy Zsolt, Hegedüs István és mások nyugdíjazására is javaslatot

¹ O. L. — VKM — K 500. III. — 12. — 51551—1918.

² Uo.

tett, Rónai Zoltán és Varga Jenő „sürgős kinevezését” pedig „a rendes gyakorlattól eltérőleg, vagyis a tudományos kar előzetes meghallgatása nélkül” kérte (a helyzet ismeretében vagy előzetes puhatólozások alapján nyilván oka volt erre).

Decemberben már nem csupán egyes kinevezésekről, hanem a felsőoktatás általános megreformálásáról volt szó, s a kettőt Lovászynek a jogi karhoz intézett 1918. december 17-i leirata össze is kapcsolta: „A reform szociális szellemének biztosítása érdekében elkerülhetetlenül szükséges, hogy a megújuló oktatásban közreműködjenek és már a reform előkészítésében is részt vegyenek olyan, ma még az egyetem kötelekén kívül álló férfiak is, akikben eddigi tudományos és szociális munkásságuk tanúsága szerint régtől fogva él a kialakulóban levő új rend képe.”³

A jogi kar ekkoriban még halogató, kiváráó taktikához folyamodott. Az előzetes bizottsági jelentésekben fanyalgó-fitymáló vélemények hangzottak el Varga és Rónai személyéről és tudományos munkásságáról, majd a kar 1918. december 17-i III. rendes ülése a miniszterhez intézett terjedelmes felterjesztésében kifogásolta a tervezett reformokat, kivált pedig a két új tanár kinevezését,⁴ de nyílt, harcias ellenállásra ekkor még nem került sor.

Az ellenségeskedés akkor robbant ki, amikor a december—januári kormányválság átmeneti megoldása után az ellenzékbe vonult és a jobboldal vezéralakjává lett Lovászy Márton⁵ január közepén Kunfi Zsigmond vette át a közoktatásügyi tárcát. Az új miniszter, a szociáldemokrata párt egyik legnagyobb koncepciójú, leghatékosabb vezetője, a magyar közoktatásügy történetében alighanem példa nélkül álló energiával és határozottsággal látott munkához, s nyomban hivatalba lépése után, 1919. január 22-én leiratot intézett a tudományegyetem tanácsához. (Lásd az I. sz. iratot.) Ez a leirat véget vetett az addigi huzavonának. „A kar tárgyalásainak elhúzódsából — közölte Kunfi — nyilvánvaló, hogy a karban jelen összetételében nincs meg a készség arra, hogy a gyökeres átalakulást önmagától megvalósítsa.” A továbbiakban az egyetemi tanács és a jogi kar tudomására hozta, hogy hét új egyetemi tanárt nevezett ki, és pedig „Dr. Ágoston Pétert a magánjog, Dr. Farkas Geyzát az agrárpolitika, Dr. Jászi Oszkárt a szociológia, Dr. Kovács Gábort a társadalmi gazdaságtan, Dr. Rónai Zoltánt a politikai tudományok, Dr. Varga Jenőt a gazdasági politika és Dr. Vámbéry Ruzsámet a kriminológia tanszékére. „A kar intézményesen nem biztosított, s a múltban személyes vagy pártpolitikai okokból nem egyszer lényegében figyelmen kívül hagyott hozzászólásának kikérését ezúttal a forradalom szellemi vívmányainak biztosítására kellett mellőznöm. Különben a tervbe vett reformok megvalósulása után az egyetem szabadságát intézményesen biztosító egyetemi törvényt rövid időn belül megalkotni szándékozom. Addig jelen kinevezéseket a független tudományos közvélemény ellenőrzése alá helyezem.”

A professzori kar felháborodása és méltatlankodása nem ismert határt. A jogi fakultás, majd a többi kar, végül pedig az egyetemi tanács kórusban tiltakozott a budapesti egyetem esetében egyébként csak szokásjogon alapuló autonómia megsértése ellen, amelyre szerintük II. József óta nem volt ilyen kiadó példa.

A jogi kar felterjesztése semmivel nem jellemezhető volna találobban az adott helyzetet, mint éppen a II. Józsefre való utalással, amely egyszeriben évszázados történelmi távlatba helyezi az egész küzdelmet. A haladó reformtörekvések akkor is, most is beleütköztek az „ösi kiváltságok és szabadságjogok” maradi és csökönyös védelmébe. Ha az erőviszonyok megváltoztak is — Kunfi mögött a szervezett munkás-

³ Idézi: Népszava, 1918. dec. 22.

⁴ O. L. — VKM — K 636. — III. — 4 — 63039—1920 (26588—1919).

⁵ Jobbratolódására jellemző adalékul közli 1919. február 4-én a Világ, hogy a Lovászy-pártban az egyetem előző napi kormányellenes állásfoglalása „teljes megalégedést váltott ki”.

ság állt és az értelmiség jelentékeny kisebbsége —, a frontok lényegében változatlanok maradtak. Kunfit bizonyára büszkeséggel töltötte el a „kalapos királlyal” való sértőnek szánt összehasonlítás. A magyar radikálisok és szocialisták éppen úgy — talán túlzott egyértelműséggel is — a jozefinista hagyományok örökösének vallották magukat, mint ahogy ellenfeleik az 1790-es nemesi ellenállás bajnokait tekintették őseiknek. Ebben a látszólag epizódikus konfliktusban tehát ősi és kölcsönös ellenszenv, sőt gyűlölség vetett szikrát. Annál is nagyobbat, mert Kunfi, akinek már a neve is vörös posztó volt az ókonzervatív és többnyire klerikális professzorok szemében, Józsefhez hasonlóan leiratainak és rendeleteinek stílusában sem leplezte bizalmatlanságát, megvetését az egyetem vezetőivel szemben, s nem tartotta tiszteletben még a formát sem, ami pedig ellenfelei számára sokszor egyenértékű volt a lényeggel.

A lényegyet illetően Kunfi Zsigmondnak vitathatatlanul és tökéletesen igaza volt. Hogy formai tekintetben elég taktikusan, politikusan járt-e el, vitatható, bár aligha eldönthető. Eldöntéséhez — többek között — tudni kellene, folytak-e előzetes, közvetlen vagy közvetett tárgyalások az egyetemmel, s ezek kétségtelenné tették-e, hogy az ellenállást csak nyílt harcban és csak erővel lehet letörni. Még ebben az esetben is meggondolandó lehetett volna, nem okosabb-e a mégoly formális autonómia megsértése előtt nyílt állásfoglalásra kényszeríteni az egyetemet, ezzel rá háritani a harc ódiumát, s megfosztani az autonómia színpadias védelmezésének taktikai előnyétől. Úgy tűnik, hogy Kunfi a január 22-i leirattal a professzori karban helyet foglaló potenciális szövetségeseit is rossz pozícióba juttatta: a bölcsészkar és az orvoskar haladó professzorai, miközben a harc csúcspontján érdemben a miniszteri rendelkezés végrehajtása mellett foglaltak állást, maguk is kénytelenek voltak sajnálkozni az autonómián esett sérelem felett. Jó államférfiúi érzékkel ugyanilyen szellemben beszélt Károlyi Mihály is, amikor az egyetemi tanács küldöttsége hozzá fordult panaszával.

Az egyetemi reakció elleni harc másik főszereplője, Jászi Oszkár, egy valamivel későbbi sajtó-interjúban teljes szolidaritást vállalt ugyan Kunfival és ebben a kérdésben is megvédte, de az utólagos igazolásba mintha valamennyi bírálatot is burkolt volna az éppen akkor kinevezett egyetemi kormánybiztos: „Kunfi miniszter, kevesebb őszinteséggel, úgy is túltehetné volna magát a régi autonómián, hogy értéktelen látszatát megkímélte volna. Egyszerűen kisebbségi vélemény alapján nevezett volna ki tanárokat, amihez kétségtelen joga volt. Mindenesetre bátrabb és férfiasabb eljárás volt nyíltan hadat üzenni ennek az autonómiának, mely a tudományos életnek valóságos sebhelye volt.”⁶

Mivel az egyetemi incidens végeredményben mit sem változtatott a történelmi események menetén, az utókor s kivált a történész csak örülhet, hogy Kunfi impulzív egyénisége és minden taktikázást mellőző eljárása révén ebben a konfliktusban „vegytiszta” formában vizsgálhatja a régi és az új összecsapását, örülhet, hogy még látszólag sem békült meg egymással az, ami valóban tűz és víz volt. A kormány alighanem kevésbé örült a konfliktusnak, hiszen a katasztrofális külpolitikai helyzet mellett egyre több belső nehézséggel is küzdött. Az erősödő kommunista mozgalom és a forradalmasodó munkásság balról ránehezedő nyomásán kívül éppen ebben az időben igen határozottan jelentkezett a jobboldali, sőt kimondottan ellenforradalmi veszély is. „Eddig csak lappangott, most már nyíltan megmutatja arcát a magyar ellenforradalom — írta a Népszava 1919. január 21-i vezércikkében. — A vasárnap

⁶ Világ, 1919. febr. 9. — Emlékirataiban Jászi már határozottan különbséget tesz az »egyetemi kulturharc« formái és tartalmi oldala között. Lásd „Magyar kálvária, magyar föl-támadás.” Bécsi Magyar Kiadó, 1920. 93. l.

nap Budapesten az ellenforradalom jegyében telt el. Egész sereg gyűlés és tüntetés toborzódott össze. Délelőtt a székelek gyülekeztek. Délben tüntetés a várban. Délután a MOVE-ben szervezett aktív tisztek összejövetele. Azután az »Ébredő magyarok« gyűlése a Gólyavárban . . .”

Se adatunk, se okunk nincs annak feltételezésére, hogy az egyetemi tanács vagy a jogi kar hangadói szervezeten összehangolták volna akcióikat a MOVE-vel vagy az Ébredőkkel. A nyílt és harcias ellenállás közvetlen kiváltó oka különben is a január 22-i miniszteri leirat volt. Am az egybeesés mégsem véletlen. A szubjektív tényező-kön kívül, sőt, azokat fontosságban megelőzve, pontosan ez az ellenforradalmi offenzíva volt a konfliktus hevességének, későbbi elmérgesedésének, vagyis egyfelől Kunfi kímélet nélküli keménységének, másfelől a reakciós professzorok konok kúrtartásának alapvető oka. Ennek az összefüggésnek a feltárásához azonban röviden meg kell vizsgálni a professzori reakció haremódorát és valódi, vagy legalábbis feltételezhető indítékait.

Bármennyire sértette is az egyetemet a miniszteri leirat hangneme, valójában nem ez ellen és nem is egyszerűen az autonómia védelmében rántott kardot. A baloldali sajtó ebben az időben egész sor esetet idézett fel a korábbi évekből, amikor a kormányzat ugyancsak a karok megkérdezése nélkül nevezett ki professzorokat, vagy másokat nevezett ki, mint akiket az egyetem javasolt. „És hogy [az egyetem] a múltban nem lázadt fel »autonómiájának« megsértése miatt, míg a jelenben szembe száll a miniszterrel: ez nem azt jelenti, hogy autonómiájának megsértése valami novum, hanem, hogy fél az új eszmék ama képviselőitől, kiket a miniszter az egyetemre küld” — jegyezte meg február 1-én a Világ.

Amikor az egyetem kezdettől fogva körömszakadtáig védekezett minden haladó szellemű tudós professzori kinevezése ellen, ebben nyilván nem csak és nem is elsősorban szemléleti okok vagy személyi indulatok vezették, hanem politikai megfontolások is. 1918 őszén nagyjából az lehetett a konzervatív professzorok elgondolása, hogy József főherceghez, a püspöki karhoz, a Berzeviczy-féle Tudományos Akadémiához s a régi államapparátus csaknem valamennyi intézményéhez és vezetőjéhez hasonlóan formális hűségnyilatkozatot tesznek a Károlyi-kormányznak, ezzel behatósítják magukat minden „szaklatás” ellen, s apró frázis-obulusokkal adózva az új időknél, átmentik önmagukat és a régi egyetemi szellemet és szervezetet.⁷ Ez azonban csak úgy volt keresztlívélhető, ha „maguk között” maradnak. Ezért tiltakoztak már Varga Jenő és Rónai Zoltán kinevezése ellen is, s ezért rémültek meg még sokkal jobban, amikor Kunfi leiratából megtudták, hogy a kormány rájuk szabadítja a gyűlölt „Huszadik Század” héttagú, rendkívül képzett, tehetséges, kipróbáltan elvű és megvesztegethetetlen gárdáját. Jól tudták, hogy ezek a fiatalabb, tetterősebb, európai látókörű tudósok, akik ráadásul a kormányzat támogatását is élvezik, az egyetemen és az egész tudományos életben fölébük kerekednének. Ezért a jogi kar, majd az egyetemi tanács egyenesen azt kívánta a minisztertől, „hogy a leiratban felsorolt tanszékek betöltését és az azokra kinevezettek kinevezését helyezze hatályon kívül”. (Lásd a 2. és 3. sz. iratot.)

⁷ Károlyi Mihály emlékirataiban elmondja: „A budapesti tudományegyetem jogi kara Király János elnöklete alatt elhatározta, hogy 5 tagú küldöttséggel üdvözli a kormányt, s a nagy jogi és államtudományi kérdések megoldása körül szaktudását és közreműködését a legnagyobb készséggel felajánlja.” Az új Magyarorszáért. Bpest. 1968. 384. l. — Ugyanez a Király János professzor 1916. dec. 6-án felszólalt a karban Vámbéry Rusztem magántanárának címzetes nyilvános rendkívüli tanári címmel való kiténtetése ellen és „a szavazás tartamára eltávozott” (O. L. VKM—K 636 — III. — 4 — 63039—1920 (18 777/1917). A tárgyalt időszakban ugyanő volt az egész ellenállás látható karmestere.

Kunfi erre a nyilvánosság elé vitte az ügyet, s kijelentette: az egyetem határozata „altudományos és jogi formulák köntösébe öltöztetett támadás a kormány és a forradalmi Magyarország ellen”.⁸

Az egyetemi tanács tovább kísérletezett, s felettes hatóságának, a közoktatási miniszternek megkerülésével küldöttséget menesztett Berinkegy miniszterelnökhöz és Károlyi Mihály köztársasági elnökhöz.⁹ Mindkét helyen elutasításra talált. Károlyi, mint már említettük, méltányolta, hogy „a tanári kar az egyetem autonómiája fölött örködik”, beszéde további részében azonban azt hangsúlyozta: „a tanári karnak is meg kell értenie, hogy forradalmi időköt élünk, hogy a forradalom nem fejeződött be október 31-én. A forradalom rendszerváltozást jelent, amelynek az egész vonalon meg kell történnie, így a tudományban és az új eszmék terjesztésében is . . . Ma nem a szörszálhasogatás idejét éljük, hanem olyan idöket, amikor gyorsan kell cselekedni. Az egyetemen két-három év alatt új generációt lehet nevelni az új szellemnek megfelelően.” Végezetül, a formai kérdések megoldására vonatkozó megnyugtató szavak után, felszólította az egyetemi tanácsot az új professzorok felesketésére, s kérte, „találják meg a módját, hogy helyreálljon a harmónia a kormány és az egyetem között”.¹⁰

A Népszava a küldöttségjárásról tudósítva Moravcsik Emil rektor békülékeny szavait is idézi („kijelentette . . . , hogy ök nem akarnak külön hatalmat biztosítani maguknak, söt egyenesen a békés megegyezést öhajhtják”), s hozzáfüzi: „jó forrásból” úgy értesült, hogy az egyetem engedni fog.¹¹ Február 1-én Kunfi is csillapító célzatú, az autonómia megerősítését ígérő leiratot intézett az egyetemhez.

Az igazi háborúság azonban éppen ezután kezdődött, mert az egyetem a várakozások ellenére nem engedett. A négy fakultás külön tanácskozása után — ezek közül az orvostudományi kar a maga egészében és a bölcsészkar professzorainak erős kisebbsége is a kormány utasításának végrehajtása mellett foglalt állást — a jogi kar javaslatára az egyetemi tanács február 3-án újra és végképp megtagadta az új professzorok beiktatását. Szótöbbséggel kimondta, hogy amennyiben a kormány maga veszi ki az esküt a hét kinevezett tanártól, nem akadályozza ugyan ezek működését, de „a kinevezéseket továbbra is törvénsértöknek tekinti”. (Lásd a 4—6. sz. iratokat.)

Formailag klasszikus példája volt ez a hagyományos „ürü” passzív rezisztenciának, tartalmilag viszont nem kevesebbet jelentett, mint a kormányzat illetékeségének, főként pedig életképességének, erejének kétségbevonását. Az addigi halogatások és tiltakozások tulajdonképpen inkább csak hangerőben mentek túl az egyetem és a mindenkori kormány közti időnkénti surlódások keretein, most azonban — a köztársasági elnöknel és a miniszterelnöknel folytatott békülékeny hangú tárgyalások, Kunfi újabb leirata és két fakultás tanárainak nyomatékos figyelmeztetései és kiegyezési törekvései után — határozott fordulatról volt szó, ezúttal igazi hadüzenetről, amely nemcsak Kunfinak szólt, hanem Károlyi Mihálynak, a kormánynak, az októberben megszületett egész demokratikus rendszernek.

Alig lehet kétséges, hogy ez a váratlan megmerevedés és, mondjuk meg, szokatlanul bátor kiállás a jogi kar és az egyetemi tanács legreakciósabb elemeinél politikai sugallatra történt, de mindenképpen azzal a kalkulációval, hogy a demokratikus rendszer rövid időn belül megbukik. Más magyarázata nem lehet annak, ha egy ilyen régi, nagy és mindig óvatos intézmény, mint a budapesti tudományegyetem, kész-

⁸ Világ, 1919. jan. 30.

⁹ A küldöttség Moravcsik Emil rektorból és a négy kar dékánjaiból állt.

¹⁰ A beszéd teljes szövegét lásd Károlyi: i. m. 289. l.

¹¹ Népszava, 1919. febr. 1.

tyűt dob a kormánynak és kockára teszi önnön létét. Ezt igazolja, hogy a korábbi egyhangú tiltakozásokkal ellentétben a karok véleménye most erősen megoszlott, s a végső döntés magában az egyetemi tanácsban is csupán egyetlen szavazattöbbséggel született. De ez a világos értelme a kinevezésekkel kapcsolatos új taktikának is. Ha eddig minden eszközzel távol akarták tartani az új tanárokat, most — a kényszernek engedve — bebocsátják őket az egyetemre, nem gátolják működésüket, csupán kinevezésük szentesítését tagadják meg tőlük, hogy a remélt rendszerváltozás esetén nyomban kiebrudal hassák valamennyiüket. (Ahogy ezt meg is tették alig fél évvel később, a Tanácsköztársaság bukása után. Lásd a 7. sz. iratot.)

A budapesti egyetem zendülése az ellenforradalmi akciók összefüggő sorába illeszkedett. Vele egy napon, február 3-án robbant ki a hírhedt székesfehérvári puccs (a megyegyűlés bizalmatlanságot szavazott a kormánynak, gróf Károlyi József főispán, Károlyi Mihály mostohatestvére, a királyság visszaállításáról beszélt), a következő napokban hasonló akciókra vagy kísérletekre került sor Aradon, Gyöngyösön és Kaposvárott is.¹² A katolikus Papi Tanács határozatot tett közzé „a hitvallásos iskolák és a kötelező vallásoktatás” ellen irányuló esetleges intézkedések törvénytelenségéről, hangoztatva, hogy „a legélesebb küzdelmet teljes erővel felveszi ellenük”.¹³

„Hallatlan vakmerőséggel és szemérmetlen nyíltsággal emeli föl fejét az ellenforradalom. A budapesti tudományegyetem (amelyet minden valószínűség szerint azért neveznek így, mert semmi köze sincsen a tudományhoz) jogi kara egyhangú határozattal jelentette ki, hogy nem veszi ki az esküt azoktól az új egyetemi tanároktól, akiket Kunfi miniszter most nevezett ki. Nyílt kijelentése ez annak, hogy a tudományos reakció fellegvára, a tudománytalan egyetem, a protekciósok, a püspöki, a főhercegi, a miniszteri kegyettek dísztelen és dicstelen társasága csak éppen tűrni hajlandó az új szocialista egyetemi tanárokat, de nem ismeri el a kormány kinevező rendelkezését” — írta február 4-i vezércikkében a Népszava, s azt követelte, hogy küldjenek kormánybiztost az egyetemi reakció nyakára.

A kormány ezúttal valóban forradalmi határozottsággal és gyorsasággal cselekedett. Az új egyetemi tanárok már másnap, február 4-én letették a fogadalmat Berinkei miniszterelnök kezébe, 5-én pedig Kunfi a következő leiratot intézte az egyetemi tanácshoz:

„Mihestartás végett értesítem a tanácsot, hogy a minisztertanács a budapesti tudományegyetem autonóm hatóságainak működését további intézkedésig felfüggesztette, és Jászi Oszkár egyetemi nyilvános rendes tanárt a budapesti tudományegyetemhez kormánybiztosi minőségben kinevezte. A kormánybiztosnak feladata lesz az egyetem összes adminisztrációját vezetni és a magyar egyetem oktatás- és szervezés-reformját, valamint az egyetemi autonómia intézményes szabályozását előkészíteni és annak megvalósítása iránt hozzám javaslatot tenni. A kormánybiztosnak jogában áll egyes egyetemi szervek, illetve karok autonóm működésének tért engedni.

Ezt az intézkedést az tette szükségessé, hogy az egyetem a legutóbb a jog- és államtudományi karra kinevezett tanároktól az eskü kivételét jogtalanul megtagadta és ezáltal föltéttes hatóságának utasításával, a népkormánynak a forradalom vívmányai biztosítására irányuló törekvéseivel szembehelyezkedett.”¹⁴

Jászi azonnal munkához látott, átvette az egyetem irányítását, s működésének céljairól a következő nyilatkozatot tette: „Az én feladatomnak legkisebb részét teszi ki az, hogy a felmerült konfliktust megoldjam, — ilyen egyoldalú policiális eljárásra

¹² Lásd Hajdu Tibor: Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Bpest. 1968, 297—298. l.

¹³ Népszava, 1919. febr. 4.

¹⁴ O. L.—VKM—K 636.—III.—5—22 830.

nem is vállalkoztam volna . . .” Hangsúlyozta, hogy a lényeg a tanügyi és szervezeti reform és az autonómia alapelveinek kidolgozása. „A valóság ugyanis az, hogy az egyetemnek mindaddig nem volt komoly értelemben vehető autonómiája. Az eddigi »autonómia« jórészt az abszolutizmus korából származó osztrák pátenseken alapult, melyeket teljesen önkényesen magyarítottak. Ezt az autonómiát a múltban számos esetben megsértették, és az egyes karok mindig megelégedtek merőben platónikus tiltakozással. Ez azonban a kérdésnek csak a formális része. Az autonómiának még sokkal súlyosabb megsértése volt a nepotizmusnak és a protekciónak az a rendszere, amely az egyetemen felburjánzott . . . Ez kigúnyolása volt az igazi autonómiának . . . Ezeken az állapotokon organikus reformokkal kell változtatni.” Közölte, hogy „csakis a jog- és államtudományi kar, valamint a bölcsészettudományi kar autonómiájánakelfüggesztéséről lesz szó, mivel itt nem látom ama tárgyi és személyi garanciákat fennforogni, amelyek a kormány reformtörekvéseinek megvalósításához szükségesek. Nem az autonómiát lerombolni jöttem az egyetemre, hanem arra törekszem, hogy a régi, életképtelen, sorvata, felülről és alulról egyaránt nem respektált autonómia-rendeletek helyébe egy életképes, modern autonómia-törvény iránt . . . minél előbb előterjesztést tehessenek, mindamaz alapvető reformokkal együtt, amelyek az egyetemi élet szabadságát, termékeny kutatási szellemét és szociális érzületét biztosítani vannak hivatva.” Örömmel nyugtázta, hogy ebben segítségére van az orvostudományi kar és a bölcsészkar tekintélyes kisebbsége is.¹⁵

Két nappal későbbi, már idézett interjújában a következőképpen jellemezte az egyetemen talált állapotokat: „bármily kínos ez a konfliktus, kétségtelenül üdvös eredményre fog vezetni, mert megoldáshoz fog juttatni egy sereg nagyon fontos problémát, melyeket az úgynevezett autonómia nemcsak hogy nem oldott meg, de egyre jobban elmérgesített. A tan- és vizsgálati rend elavult, a diákság szociális helyzete kétségbeesztő, a docensek és tanársegédek sorsa nyugtalanító, a tanár- és hivatalnokképzés egyenesen kigúnyolása a modern, szociális jogállam követelményeinek.” Utalt rá, hogy annakidején Szilágyi Dezső és Kerkápolyi Károly is a karok megkérdezése nélkül juthatott csak be az egyetemre. „Ugyanez az autonómia ugyanakkor lehetetlenné tette, hogy elismert kitűnőségek még csak a docenturáig is eljussanak: Meller Simon például, ki jobban méltányolna a német és francia közvélemény . . ., Zalai Béla, aki pedig úttörő szellem volt a filozófiai irodalomban.” Jászi ide sorolta még Meszlényi Arturt, Almási Antalt, Wittmann Ernőt és Farkas Geyzát is.¹⁶

A kormánybiztos bejelentette, hogy az orvosi és a teológiai karral megállapodásra jutott, és e karok autonóm működése továbbra is érintetlen marad. A kormány a jogi kar dékánjává Vámbéry Ruzsátmét, prodeánjává Kovács Gábort, a bölcsészkar dékánjává pedig Asbóth Oszkárt nevezte ki.¹⁷

Jászi egyetemi működéséről a közismerten igen jobboldali Császár Elemér sem tudott később, az ellenforradalmi időkben rosszabban írni, mint azt, hogy „ötvennapos uralma alatt az egyetemi helyiségek átalakításán kívül nem is tett egyebet, mint hogy megbénította az egyetem életét . . . a két karon a megbízható vagy megbízhatónak tartott tanárok sorából úgynevezett reformbizottságokat neveztetett ki”.¹⁸ Ezek a hosszabb távra tervezett reformmunkálatok nem fejeződhetek be. A Tanácsköztársaság kikiáltása után Jászi megbízatása végetért, az egyetem történetében pedig új szakasz kezdődött.

¹⁵ Világ, 1919. febr. 7.

¹⁶ Világ, 1919. febr. 9.

¹⁷ Népszava, 1919. febr. 9.

¹⁸ Gratz Gusztáv szerk.: A bolsevizmus Magyarországon. Bpest. 1921, 675. l.

IRATOK

1.

**Kunfi Zsigmond közoktatási miniszter 1919. január 22-i,
13259/1919. sz. leirata a budapesti tudományegyetem tanácsához**

Hivatali elődöm 213721/1918. sz. iratában arra kérte a jog- és állam-tudományi kart, hogy alkalmazkodva a folyamatban levő nagy társadalmi átalakuláshoz a kar szociális irányú reformjának előkészítésében az ügy sürgősége által megszabott határidőkön belül, közreműködni szíveskedjék. Hivatali elődöm álláspontját teljes egészében osztom, mert a köztisztviselőknek s köztük a községi tisztviselőknek szociális-gazdasági képzésére, úgyszintén tanítóknak, tanároknak ily irányú oktatására — ami részben szintén a jog- és állam- és társadalomtudományi kar feladata lenne —, a magam részéről a legnagyobb súlyt helyezem.

A kar tárgyalásainak elhúzódasából azonban nyilvánvaló, hogy a karban jelen összetételében nincs meg a készség arra, hogy a gyökeres átalakulást önmagától megvalósítsa. A komoly reform megvalósulásának előfeltétele, hogy a munkába bevonassanak ma még az egyetem kötelékén kívül álló férfiak, kikben régtől fogva s mély meggyőződésként él a kialakuló új rend szociális feladatainak átértése. Ezért a hivatali elődöm által már kilátásba helyezett új tanszékekre, úgyszintén az újonnan létesítendő társadalomgazdaságtani tanszékekre — mely tanszékek fedezetül a betöltetlenül hagyandó üres tanszékek javadalma szolgál — és végül az üres tanszékekre kineveztem és pedig: Dr. Ágoston Pétert a magánjog, Dr. Farkas Geyzát az agrárpolitika, Dr. Jászi Oszkárt a szociológia, Dr. Kovács Gábort a társadalmi gazdaságtan, Dr. Rónai Zoltánt a politikai tudományok, Dr. Varga Jenőt a gazdasági politika, és Dr. Vámbéry Rusztemet a kriminológia tanszékére. Ezen kinevezések nagyobb részéhez a kar előzetesen nem szólt hozzá. A kar intézményesen nem biztosított s a múltban személyes vagy pártpolitikai okokból nem egyszer lényegében figyelmen kívül hagyott hozzászólásának kikérését ezúttal a forradalom szellemi vívmányainak biztosítására kellett mellőznöm. Különbben a tervbe vett reformok megvalósulása után az egyetem szabadságát intézményesen biztosító egyetemi törvényt rövid időn belül megalkotni szándékozom. Addig jelen kinevezéseket a független tudományos közvélemény ellenőrzése alá helyezem.

Ó. L. — VKM — K 636.—III.—4—63039.

2.

**A jog- és államtudományi kar 1919. január 25-i felterjesztése
a közoktatási miniszterhez**

1010. szám.

1918/19.

Miniszter úr!

Folyó 1919. évi január hó 22-ről keltezett 13259/919. sz. leiratával értesíteni méltóztatik, hogy karunkon több új tanszéket létesített s azokra az egyidejűleg megnevezetteket egyetemi tanároknak nevezte ki.

Mielőtt ennek a leiratnak karunkat és minden a tudomány- és a kultúra iránt érzékkel bíró embert lelke mélyéig megdöbbsentő, az egyetemünknek rendel-

tesét biztosító százados jogi helyzetet teljesen figyelmen kívül hagyó, ezzel kapcsolatban a tudományos és egyetemi tanári követelmények biztosításának természetzerű, maguktól értetődő erkölcsi, valamint jogi garanciáit félretevő érdemleges tartalmával szemben a reánk bízott nagy emberi tudományos és állami értékek megóvása érdekében, a legszentebb kötelesség teljesítésében szólnánk Miniszter úrhoz, kénytelenek vagyunk a leiratban foglaltak ténybeli részére nézve helyreigazító észrevételeinket megtenni.

Miniszter úr közoktatásügyi miniszterré történt kinevezésének legelső perceiben, amelyek keltét viseli a leirat — kétségtelenül nem nyerte az előzményeknek teljesen részletes képét; erre vezethető vissza a leiratban döntő indokként, vezető motívumként szereplő az a kijelentés, hogy a kar tárgyalásainak elhúzódásából nyilvánvaló, hogy a karban jelen összetételében nincs meg a készség arra, hogy a célzott gyökeres átalakulást önmagától megvalósítsa.

Ennek a kijelentésnek itt csupán ténybeli részével kívánunk foglalkozni s itt kénytelenek vagyunk azzal szemben megállapítani, hogy Miniszter úr hivatali elődjének ebben a tárgyban hozzánk intézett leiratát múlt 1918. évi december hó 17-én kapta meg karunk és azt még ugyanazon napon tartott ülésben vette tárgyalás alá; az abban felvetett kérdéseknek szabályszerű és szakszerű előkészítésére a megfelelő szakbizottságokat azzal a felkéréssel küldte ki, hogy a személyi kérdésekre vonatkozó ügyekben jelentésüket a közeleddő tanulmányi szünet dacára is soron kívül és lehető sűrűséggel terjesszék az e célból külön egybehívandó rendkívüli ülés elé; a célbavett átalakítás kérdésében pedig lehetőleg a megállapított hat héten belül tegyen jelentést a kiküldött bizottság.

Karunk ezt be is jelentette a minisztériumnak.

A személyi kérdésekben kiküldött bizottságok tudományos szempontból kevésbé ismert egyénnel állván szemben, igazán csak előadók odaadó ügybuzgalma és tanári s kari kötelességeik iránti nagy tisztelete folytán terjesszhetették terjedelmes javaslatukat a karnak ebből a célból 1919. január 8-án és január 15-én tartott rendkívüli ülései elé.

A célbavett átalakítás tárgyában kiküldött bizottság pedig az ügy előkészítésére előadót rendelt és bízott meg, azonban az ez ügybeni javaslatát céljából az 1918. évi december 17-én kézhezvett leiratban megállapított hat heti határidő 1919. évi január 22-én még lejártnak nem tekinthető.

Az előttünk fekvő kérdésnek az ország kultúráját és jogi rendjét is létében érintő nagy jelentőségénél fogva igazán csak azért foglalkoztunk ezekkel a tényekkel, mert ezek is adatai annak, hogy a tudománynak, a kultúrának s így közvetve az államnak létét érintő ezekben a kérdésekben nem mi jártunk el könnyelműen s hogy ma a részünkre korábban miniszteri leiratban megállapított határidő lejártának s bekívánt véleményünknek bevárása nélkül a tervbevett célok egyrésze egyszerűen konsummáltatott.

S itt áll elő a mi nagy, a mi súlyos kötelességünk, amely egyetemünk történetében csak abszolút kormányzattal s abszolút kormányzati irányzatokkal s ténykedésekkel szemben merülhetett fel.

Ezt a kötelességet teljesítve tárjuk fel Miniszter úr előtt azokat az akadályokat, amelyek nem engedik meg, hogy egyetemünk Miniszter úr leiratába megnyugodjék és lehetetlenné tessék — mert súlyosan jogellenes kötelességsértést s az autonómiánkra tett eskünknek is megsértését involválná. — hogy elhatározását foganatosítsa és ezért tisztelettel kérje, méltóztassék a leiratban felsorolt tanszékek létesítését és az azokra kinevezettek kinevezését hatályon kívül helyezni.

A legnagyobb értékek aggódó védelme kényszerít, hogy itt emlékezetébe hozzuk Miniszter úrnak, hogy ehhez hasonlóan csak II. József, az „abszolút” fejedelem intézkedett az egyetemmel, s őt is ezen intézkedéseiben alkalmas államhivatalnokok képzésének álma vezette, s őt is megállapított egyoldalú irányok taníttatásának gondolata irányította, amelyek szolgálatára volt rendelve az előírt tankönyvek kötelező használata; és bátrak vagyunk emlékeztetni, hogy II. Józsefnek mindeme ténykedéseiből nem maradt áldásos vagy csak hasznos nyoma a kultúrában s a tudományban, az államban vagy a társadalomban.

Nem akarunk jelen alkalommal különös s a kérdést megillető súlyt helyezni arra, hogy ma az államformaváltozáson, s az alapjogokon s elkerülhetetlen közszolgáltatási és rokon kérdéseken túlmenő átalakító jellegű berendezkedés, így példaképpen az ország lelkét, jellemét, irányát nevelő tudományos intézetnek átalakítása mindaddig nem lehet kívánatos, amíg az ország, nemzet- vagy országgyűlésében kifejezése nem juttatja ez irányokban akarátát.

De ettől most eltekintve, különös nyomatékkal kell reámutatnunk a velünk közölt kinevezések törvénysértő voltára.

Felesleges lenne a százados joggyakorlatban megtestesült szokásjog mellett pozitív jogszabályokra is utalnunk.

Miután azonban a leirat kijelentése szerint hozzászólási jogunk intézményesen nem lenne biztosítva, mégis kénytelenek vagyunk erre is kiterjeszkedni.

Kénytelenek vagyunk felemlíteni, hogy az egyetemet a tanszékek betöltése körül nem hozzászólási, hanem kandidationalis, sőt meghívási jog illeti meg; ezt a jogunkat az egyetem alapításától kezdve a jelen leiratig soha senki kétségbe nem vonta.

Csak néhány példát említve a kandidationalis jog gyakorlása köréből, érintjük pld. az egyetemi tanszékeknek a jezsuita rend feloszlatása után történt betöltése céljából 1774. okt. 8-án az egyetemnél tartott pályázati vizsgát — Udv. rend. 1774. aug. 19.; helyt. int. 1774. szept. 4. s legf. kir. kézirat 1774. szept. 5., amikor is megállapított az is, hogy a nem doktorok karuk doktori fokozatát egy év alatt megszerezni tartoznak. — Udv. 1774. márc. 4.; helyt. 1774. márc. 29. 1168. sz.

A kandidationalis jog gyakorlatának részleteit is közelebbről szabályozza — a közigazgatási bíróság döntése szerint is — jogi érvénnyel bíró 1806. évi Ratio Educationis 161. §-a — (L. még a Ratio Educationis Theres. 202 s 216 §§.)

Ezekkel egyeznek az abszolútkorszak részletes rendelkezései is, amelyek e részben az 1867-ben visszaállított alkotmányos magyar kormány és az egyetem részéről állandó, soha kétségbe nem vont alkalmazásban állottak, oly mértékben, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ezekre a rendelkezésekre, illetőleg az azokat magáévá tett szokásjogra való tekintettel pályázat esetén még az oly kinevezési javaslatokat is kifogásolta, amelyek ama rendeletektől eltérőleg nem tartalmaztak hármás jelölést.

Fölösleges ezek után még felemlíteni, hogy az egyetemünkön érvényesek ezek a szabályok a kolozsvári egyetem felállításáról és ideiglenes szervezéséről rendelkező 1872:XIX. t. c. 2. §-ában inkorporálva vannak s így is vannak alkalmazásban.

Különben is a kolozsvári egyetemet létesítő ez a törvény — egy végleges egyetemi törvény alkotásáig — a pesti egyetem berendezésének átvételével lett megalkotva s ennek természetes folyamányaképpen ennek a törvénynek 7. §-a és ezzel természetesen egyezően, az 1912. XXXVI. t. c. 6. §-a törvénybe

iktatva tartalmazza az egyetem meghallgatásának követelményét, amely a törvényen alapuló szabályozása szerint mint kandidationális, illetőleg meghívási jog gyakoroltatik.

Különben is ily pozitív rendelkezések nemlétében is természetellenes lenne egyetemi tanszékeket arra hivatott szaktestületek meghallgatása s véleményük nélkül betölteni.

Lehetetlenség ugyanis az, hogy valamely politikai organum lehessen hivatva annak megítélésére, amire a legközvetlenebb szakemberek legszűkebb körű kirendeltségének beható méltatása s mérlegelése nyújthat csak alapot.

Lehetetlen, hogy valamely politikai organum lehessen hivatott a tudományok legkülönbözőbb ágainak méltó képviselőit egyéni ítélete alapján kiválasztani.

Egyenesen a tudományos munka végleges felbomlására, szellemi anarchiára vezetne pedig ebben a kérdésben bármely közvéleményt ítélő bírónak kijelölni.

Mi lehet vajjon a közvéleménynek a szerve, amely erre az ítéletre hivatott?

A leiratban felsoroltak közül dr. Balog Elemérrel, dr. Rónai Zoltánnal és dr. Varga Jenővel karunk Miniszter úr elődjének felhívására részletesen és behatóan foglalkozott s munkálataik nagyon beható mérlegelése és méltatása alapján mindkettőre nézve külön határozatot hozott és véleményes jelentését megalkotta.

Azonban karunknak, illetőleg egyetemünknek ez a részletes véleménye nem feküdt, s tekintve azt, hogy a leirat Miniszter úr közoktatásügyi miniszterré történt kinevezése időpontjában kelt, nem is feküldhetett Miniszter úr előtt s így mind a hét kinevezés javaslatunk s arra való tekintet nélkül történt, tehát jogszabállyal biztosított kandidationális jogunk s autonómiánk teljes figyelmen kívül hagyásával.

És ezenkívül sok tudományos érdem és érdek jogosulatlan sérelmével is.

Pedig ez a kandidationális-, illetőleg meghívási jogunk egyetemi autonómiáinknak egyik leglényegesebb jogosítványa, amelynek megtartására az ide mellékelte szövegben letett eskünk is kötelez s amelyet az 1918. évi november hó 16-iki Nagy Nemzeti Tanács, mint egyik lényeges szabadságjogot, a fennálló törvények és szabadságjogok biztosításának ünnepélyes kijelentésével határozottan is garantált.

Miniszter úr!

Schwarz Gyula, a tudós és későbbi egyetemi tanár, a kolozsvári egyetemi törvény tárgyalása alkalmából mondott képviselőházi beszédében felemlíti azt a nagy igazságot, hogy az egyetemek kérdése európai kérdés; reánk nézve azonban magyarokra több; reánk nézve állami fennállásunknak a jövő kort illetőleg egyik feltétele.

Kétségtelen, hogy egyetemeink állami fennállásunk feltételei a jövő szempontjából, azonban nemcsak az ismeretek révén, amelyet nyújtanak, hanem annak az erkölcsi erőnek, azoknak a tudományos és emberi nagy igazságoknak a birtokában, amelyek őrizetére vannak rendelve.

Ezek az egész kultúrvilág közös kincsei, amelyekre féltékeny gonddal tekint még ennek a világnak az ellenség állami területéhez tartozó része is, és erős a meggyőződésünk, hogy azoknak ily veszélyeztetésével szemben — ha szükség lesz — erkölcsi támogatásában is részesít.

Ezeknek a nagy értékeknek védelmében s a még nagyobb, még több veszteség elkerülése érdekében jelentjük Miniszter úrnak, hogy karunk folyó 1919.

évi január 25-én tartott rendkívüli ülésében egyhangúlag hozott határozatával Miniszter úrnak idézett rendeletével közölte azt a tényét, hogy az egyetem meghallgatása nélkül tanszékeket szervez és tölt be, törvénysértésnek minősíti, ez ellen felterjesztéssel él és felkérte az egyetem Tanácsát, hogy az eskü kivételét függessze fel. Egyszersmind felkéri Miniszter urat, hogy a leiratban felsorolt tanszékek létesítését és az azokra kinevezettek kinevezését helyezze hatályon kívül.

A jog- és államtudományi karnak 1919. január 25-én tartott IX. rendkívüli üléséből.

Dr. Király
jog- és államtudománykari dékán

O. L. VKM — K 636. — III. — 4 — 63039 — 1920 (13259/1919)

3.

**Kivonat az egyetemi Tanács 1919. január 29-én tartott
IV-ik rendkívüli ülésének jegyzőkönyvéből**

4529/1918/1919.

Tárgy: egyetemi tanári kinevezések hatályon kívül helyezése tárgyában kelt jog- és államtudománykari jelentés. Előadó: dr. Angyal Dávid bölcsészettudománykari dékán.

Olvastatott a jog- és államtudományi kar jelentése; ezúton pedig a hittudományi, orvostudományi és bölcsészettudományi karok jelentései. Ezt követte tanácsi előadónak alábbi véleménye:

Kunfi Zsigmond, közoktatásügyi miniszter úr január hó 22-én 13259/1919. IV. sz. rendeletével arról értesíti a Tanácsot, hogy kinevezte dr. Ágoston Pétert a magánjog, dr. Farkas Gézárt az agrár politika, dr. Jászi Oszkárt a sociológia, dr. Kovács Gábort a társadalmi gazdaságtan, dr. Rónai Zoltánt a politikai tudományok, dr. Varga Jenőt a gazdaságpolitika és dr. Vámbéry Rusztemet a kriminológia tanszékére. Kinevezte pedig ez urakat anélkül, hogy kettőjükre nézve a jogtudományi karnak a Tanács mai üléséből felterjesztendő véleményét beárta volna és anélkül, hogy a többi öt urra nézve egyáltalán véleményt kért volna a tanács által az illetékes kartól. E tartalmára és formájára nézve egészen szokatlan leiratot a Rector Magnificus valamennyi karnak megküldötte véleményezés végett. A jogtudományi kar, mint jegyzőkönyvéből kitűnik, igen alapos, a kérdés minden oldalát mérlegelő tanácskozás után egyhangúlag oly feliratjavaslatot fogadott el, melynek férfias határozottsága, erkölcsi lendülete és meggyőző ereje mély hatást tesznek arra az olvasóra, ki a miniszteri leirat által veszélyeztetett nagy értékek jelentőségét meg tudja becsülni. A jogtudományi kar e feliratát közölte a többi testvér karral is. A bölcsészeti kar f. évi III. rendkívüli ülésén élénk helyesléssel vett tudomást a felirat tartalmáról. Annak határozati javaslatait egyhangúlag elfogadta és a maga határozatában, melyet Beöthy Zsolt ismeretes művészetével fogalmazott, néhány érveléssel egészítette ki a jogtudományi kar okfejtését. A hittudományi és orvostudományi karok nyilatkozatait még nem ismerem, de nem kételkedem abban, hogy azok is lényegükben megegyeznek a két előbb említett karnak felfogásával és határozataival.

Nem akarom gyengíteni a jogtudományi kar érveinek erejét a felterjesztés tartalmának ismétlésével. Csak néhány megjegyzésre szorítkozom. A miniszter úr azt mondja, hogy a jogtudományi karnak hozzászólását az említett kinevezésekhez a forradalom szellemi vívmányainak biztosítására kellett mellőznie.

De amidőn a Miniszter úr az egyetemnek törvényesen biztosított kandidálási jogát megsértette, midőn a magyar szellemi életnek e vezető organumát leglényegesebb szabadságában megtámadta, ez eljárásával megtagadta a forradalom szellemi vívmányainak lényegét. A forradalom szellemi vívmányai összefoglalhatók ebben a sokszor félreértett szóban: szabadság. Hogyan biztosíthatjuk a szabadságot, amikor megsértjük azt? Hogyan biztosíthatjuk a szellem szabadságát, mikor a szellemi élet organumának szabadságát félrelökjük.

Az 1848. forradalom törvénybe iktatta az egyetemen a tanulás és oktatás szabadságát, de báró Eötvös József, az első magyar közoktatásügyi miniszter 1867 után újra átvévén a közoktatásügyi tárcát, megmutatta, hogy az 1848-iki forradalom a törvényesen biztosított tanulási és oktatási szabadságot nem az egyetemi autonómia sérelmével akarta valósítani.

A Miniszter Úr megígéri ugyan, hogy az egyetem szabadságát majd ezután törvényesen kívánja biztosítani. De hiszen a mi szabadságunk biztosítva van eddigi törvényeinkben is, bár azoknak rendszeres kifejtése nem volna fölösleges munka. Hanem mit várhatunk a törvényektől, ha végrehajtásukra ilyen példával szolgál a Miniszter Úr? Nem gondolja-e a Miniszter úr, hogy egy az óvével ellenkező politikai rendszernek minisztere is utánozhatná példáját?

Ez a jövődő Miniszter is hivatkozni fog a független tudományos közvélemény ellenőrzésére. Hiszen ennek a közvéleménynek megnyilatkozását ott fogja keresni, ahol könnyen megtalálhatja, pártjának lapjaiban.

Komoly veszélyekkel fenyegeti a magyar tudományos életet a Miniszter úr leirata és azért helyén valónak látom, hogy ez ellen a legelszántabb eréllyel foglaljunk állást.

A jogtudományi kar felterjesztésének értelmében ajánlom a következő határozati javaslatot:

A tanács törvénysértésnek minősíti a Miniszter úrnak azt a tényét, hogy az egyetem meghallgatása nélkül tanszékeket szervez és tölt be. A Tanács felfüggeszti az eskü kivételét a Miniszteri leiratban említett uraktól. A Tanács kéri a Miniszter urat, hogy a leiratban felsorolt tanszékek felállítását és az azokra kinevezettek kinevezését helyezze hatályon kívül. A Tanács ily értelmű felterjesztést tesz a Miniszter úrhoz, az összminisztériumhoz és külön a köztársaság elnökéhez és az utóbbit küldöttség útján nyújtja át a legrövidebb idő alatt.

Tekintetes Tanács! Amidőn e határozati javaslatnak elfogadását a legmelegebben ajánlom a tekintetes Tanácsnak, jól átgondoltam azoknak jelentőségét és következményeit. Lehet, hogy elfogadásuk esetén nehéz küzdelmet kell vívunk igazunkért, viszont e küzdelem bárhogy végződjék is, nem lehet eredménytelen. Mert a jogért és az igazi szabadságért vívott komoly harcnak áldásos hatása el nem maradhat.

Vita során dr. Kmeskó Mihály hittudománykari dékán azt indítványozza, hogy a Rector Magnificus a tudománykarokat a fegyelmi vizsgálatra való utalás mellett figyelmeztesse a hivatali titoktartás szoros betartására.

Az egyetemi Tanács az előadói javaslathoz, illetve a jog- és államtudományi karnak a társkarokkal egyező javaslatához egyhangúlag hozzájárult s ehhez képest törvénysértésnek minősíti a Miniszter Úrnak azt a tényét, hogy az egyetem meghallgatása nélkül tanszékeket szervez és tölt be. A Tanács fel-

függeszti az eskü kivételét a Miniszteri leiratban említett uraktól és kéri a Miniszter Urat, hogy a leiratban felsorolt tanszékek felállítását és az azokra kinevezettek kinevezését helyezze hatályon kívül.

A Tanács ily értelmű felterjesztést intéz a közoktatásügyi Miniszter Úrhoz, az ősszminisztériumhoz és külön a köztársaság elnökéhez s a két utóbbit küldöttség útján nyújtja át a köztársaság elnökének és a kormányelnöknek. E küldöttség a Rector Magnificus elnöklete alatt a tudománykarok dékánjaiból fog állani.

(Egyhangú határozat.)

O. L. — VKM — K 636. — III. — 4 — 63039 — 1920 (13259/1919).

4.

A budapesti orvostudományi kar 1919. febr. 3-i jelentése

TEKINTETES TANÁRTESTÜLET!

A tekintetes tanártestület 1919. január 28-án tartott folytatólagos V. rendes ülésében a következő határozati javaslatot egyhangúan elfogadta. „A budapesti egyetem orvosi karának tanártestülete 1919. január hó 28-án tartott folytatólagos V-dik rendes ülésében elhatározta, hogy tiltakozik azon sérelem ellen, mely egyetemünket érte az által, hogy a közoktatásügyi miniszter a jog és államtudományi karra 7 tanárt nevezett ki a fakultás és az egyetem előzetes hozzájárulása nélkül. Felkéri az egyetem tanácsát, hogy a fakultásunk álláspontját tartalmazó jelentést terjessze a Miniszter elé. Felkéri a Rector Magnificust, hogy jelentse ki a Miniszternek, hogy végzetesnek tartjuk a Miniszter eljárását, mellyel a tanszékek betöltésekor a fakultás meghallgatását mellőzi s ha a Miniszter nem nyújt megnyugtatót a jövőre, készek vagyunk a legerélyesebb ellentállásra.” E határozati javaslatot a Dékán Úr közölte az egyetemi tanáccsal. Az egyetemi tanács 1919. január 29-én tartott ülésében a következő egyhangú határozatot hozta:

„Az egyetemi tanács törvénysértésnek minősíti a miniszternek azt a ténnyét, hogy az egyetem meghallgatása nélkül tanszéket szervez és tölt be. A tanács felfüggeszti az eskü kivételét a miniszteri leiratban említett uraktól és kéri a minisztert, hogy a leiratban felsorolt tanszékek felállítását és az azokra kinevezettek kinevezését helyezze hatályon kívül. Ilyen értelemben járul hozzá egyhangulag a jogi és államtudományi karnak a többi tudománykarokkal egyező javaslatához és felterjesztését ilyen értelemben fogja megtenni.” E határozat szövege nincs kezem között, csak a lapokból ismerem, de úgy látszik hiteles.

Arról is a lapokból értesültünk, hogy a Rector és a négy Dékán, tehát nem a szűkebb tanács, mert ilyet szervezeti szabályzatunk nem ismer — tisztelgett a köztársaság elnökénél s a Miniszterelnöknel, előbbi ugyancsak a hírlapok közlései szerint kijelentette, hogy az intézkedés joga a minisztert és minisztertanácsot illeti meg, de azt a tanácsot adja, ha a kormány az eskü kivételét megkívánja, akkor a tanács annak tegyen eleget. A Miniszterelnök a közoktatásügyi miniszter álláspontján áll.

Az egyetem Rectora ezenkívül személyesen ismételve beszélt a közoktatásügyi miniszterrel s azon óhajának adott kifejezést, hogy a közoktatásügyi mi-

niszter álláspontját a tanács határozatáról írásban közölje. A miniszter ez óhajnak eleget tett s válaszát február hó 1-én *Tóth Lajos* államtitkárral az egyetem tanácsának leküldötte. A Rector Magnificus 1919. február hó 1-én du. 2 órára értekezletet hívott össze, melyre a tanács tagjain kívül 4—4 kari tag volt meghívva Ezen értekezleten az államtitkár úr felolvasta a miniszter leiratát.

Az értekezleten a jelenlevők eleinte egyenként, azután többen egyszerre, a végén valamennyien egyszerre beszéltek. Abban azonban megegyeztek, hogy a leiratot közölni kell a karokkal és pedig vasárnap a jogi fakultás foglalkozik vele, hétfőn délelőtt a többi kar, hétfőn délután a tanács. Számbavéve a közbeszó vasárnapot, így az egyetem állásfoglalása a kitűzött 48 óra alatt megtörténhet.

Tekintetes Tanártestület!

Az eddigi események igazolták álláspontunk helyességét. A miniszterelnöknél és a Köztársasági Elnöknél való tisztelgést mi nem javasoltuk, ennek nem is lehetett eredménye, hiszen a hivatalos lapból tudtuk, hogy a hét egyetemi tanár kinevezése a köztársaság elnökének hozzájárulásával s a minisztertanács felhatalmazásával történt meg. Az, hogy az egyetem másfelé is fordult, mint az 1848. XIX. t. cikkben megállapított hatóságához, máris rontotta a helyzetet, de megvallom, amikor jelentésemben ez eljárást kifogásoltam, arra nem is gondoltam, hogy a küldöttség éppen csak a közoktatásügyi miniszterhez nem megy, hanem őt elkerülve megy az ideiglenes államfőhöz. Ezt azonban legfeljebb csak fájallhatjuk, de nem kifogásolhatjuk, mert el kell ismernünk a tanács jogát, hogy maga választja meg a representálás formáját. Azt azonban a leghatározottabban kifogásolnunk kell, hogy az egyetemi tanács felterjesztésében azt állítja, hogy a tanács a jogi és államtudományi karnak a többi tudományi karokkal egyező javaslatához járult hozzá, mivel az orvostudományi kar javaslata nem egyezett a jog és államtudományi karéval. Mi nem járultunk hozzá a jogi fakultás azon javaslatához, hogy küldöttség nyújtsa át a Köztársaság elnökének a tiltakozást, nem javasoltuk, hogy a tanács függessze fel az eskü kivételét. Nem kívántuk a kinevezések hatályon kívül helyezését. Csak egyben osztoztunk a többi fakultással s ez az, hogy a hét tanárnak az egyetem hozzászólása nélkül való kinevezése sérelmes, s mi a legnagyobb súlyt arra helyeztük, hogy a jövőben megnyugtatót kapjunk. Mi csak az esetre helyeztük kilátásba a legmesszebbmenő ellenállást, ha a miniszter ezen az úton tovább akar menni, sőt azt is kimondottuk, hogy nem adunk utasítást a Rectornak az eskü kivételére vagy megtagadására. Tulajdonképen nekünk az egyetemi tanács határozatának fogalmazása ellen protestálni kellene, de az események olyan rohamosan haladnak, hogy most már nem lesz szükség erre, hanem mai határozatunk közzétételével ismételtethetjük meg múlt ülésünkben hozott határozatunkat s így az igazság védelmét olyan formában eszközölhetjük, mely lehetőleg kímélje felettes hatóságunkat, amire éppen egyetemünk prestige, méltósága érdekében szükségünk is van.

Végül, hogy a tekintetes tanártestület a helyzetet egész valójában ismerje, jelentem, hogy a Rector Magnificus a miniszter 1919. január hó 22-én kelt leirata értelmében a kinevezési okmányokat az illető tanároknak annak idején haladéktalanul kézbesítette.

Tekintetes Tanártestület! A mi kötelességünk, hogy a helyzetet nyugodt megfontolással ítéljük meg. Ezt megtettük január hó 28-án s ezt kell ma is tennünk. Mi ma is azon állásponton vagyunk, hogy a Karok meghallgatásának mel-

lőzése sérelmes, de e fölött nincs is most már eltérés, mivel maga a miniszter is elismeri, hogy a kinevezések módja: „forradalmi tény”. Az orvostudományi kar másik fontos deklarációja arra vonatkozik, hogy ha a Miniszter nem nyújt megnyugtatót a jövőre, készek vagyunk a legmesszebbmenő ellenállásra. A miniszter a megnyugtatót megadta amidőn azt mondja, hogy „A kormány minden téren a legmesszebbmenő módon kiterjesztette és kiterjeszteni szándékozik az intézmények autonóm jogkörét. Egész nyilvánvaló tehát, hogy a múlt-hoz képest, a legmesszebbmenő módon biztosítani szándékozik a tudomány autonómiáját is, amely egy megfelelő összetételű és elemű egyetem kezében az országra és tudományokra nélkülözhetetlen és áldást hozó. Szükségesnek tartom itt kiemelni azt is, hogy a tudomány szabadsága iránt mély és megilletődött tisztelettel viseltetem.” Ilyen körülmények között most már mérlegelnünk kell, hogy vajjon meg van-e az az alapunk és okunk a legmesszebbmenő ellenállásra. Ha igen — tegyük meg, de legyünk tisztában annak összes consequentiáival, vagy nincs s akkor legyen bátorságunk arra, hogy a terrorral szemben valljuk meggyőződésünket, semmint arra, hogy passív resistenciát gyakoroljunk.

Az első kérdés az, hogy a hét kinevezés lényegében az egyetem tudományos épületén olyan rést ütött-e, mely megingatta annak tisztaságát, tudományos színvonalát. Erre nemmel kell válaszolnunk, mert ezek között tudomány-egyetemi nyilvános rendes tanár, jogakadémiai tanár, egyetemi címzetes rk. tanár, egyetemi magántanár van. Nem a mi feladatunk, hogy mérlegeljük tudományos értéküket, de azt igenis constatalhatjuk, hogy nem arról van szó, hogy egyik fakultásunkat kiszolgáltassák a napi politikának s annak működését lehetlenné tegyék. A második kérdés, hogy tulajdonképen mi történt volna, ha a miniszter meghallgatja a fakultást? Ez esetben, amint azt a jogi fakultás tagjai az értekezleten is kijelentették, a kinevezett tanárok nagy részét maguk is ajánlották volna, azokat pedig, akiket nem ajánlott a miniszter, épen úgy kinevezhette volna, amint az több ízben történt. Sőt, bizonyos, hogy az előző kormányok tanszékeket betöltöttek az egyetem megkérdezése nélkül. Elég, ha két nagyon markáns példára hivatkozom: Kerkápolyi-ére s Szilágyi Dezsőére. Mindkettőt azért említem névszerint, mert nincsenek már az élők sorában. De ma minden fakultáson vannak olyan tanárok, akik tanszéküket a fakultás többségének szavazata ellenére nyerték el, olyanok, akik olyan tanszékét nyertek el, melyre proponálva sem voltak, s tanszékek keletkeztek s szüntek meg az egyetem kezdeményezése s hozzászólása nélkül. S ezen esetben vagy megelégedtünk a tiltakozással, vagy bizottságot küldtünk ki, mely soha sem tárgyalta többé az ügyet, vagy semmit sem szóltunk, sőt olyan esetek is vannak, amidőn az illető tanár tanártársai összességének bizalmát s elismerését utólag megnyerte s egyetlen esetről sem tudok, amidőn a tanár társai részéről ne részesült volna a legmelegebb fogadtatásban.

Honnan vehetnők ilyen előzmények után az erkölcsi alapot arra, hogy bojkottáljuk a kinevezett tanárokat, amint arról a jogi fakultás tanárai az értekezleten beszéltek? Az a sérelem, ami a jogi fakultást érte akkor, amidőn a miniszter a meghallgatást mellőzte, minket is ért, annak fájdalmát mi is érezzük, de amidőn a jogi fakultás az egyetemet olyan lépésre akarja ragadni, amelynek következményei éppen az autonomiára végzetesek lehetnek, erre az útra őket nem követhetjük s sajnos a felelősség az övék, amiért nem hallgattak reánk, s amiért az egyetemnek a köztársaság elnökétől s a miniszterelnöktől kellett hallani azt, amit magunknak is tudnunk kell, hogy az egyetem főhatósága a közoktatásügyi miniszter, s vele kell a conflictust elintéznünk.

A harmadik s legfontosabb kérdés, mi fog történni, ha az egyetem továbbra is megtagadja az eskü kivételét. Már 1919. január 28-iki jelentésében kifejtetem, hogy ennek semmiféle practicus jelentősége sem lesz, amennyiben világos, hogy az egyetem törvényes főhatósága kiveheti az esküt s ki is fogja venni. A tanárok működéseiket meg is kezdhetik s meg is fogják kezdeni, legfeljebb a jövőben sem fogják az eskü kivételét az egyetemre bízni. Hiszen a kinevezési okmányt az egyetem kézbesítette, mi értelme van akkor az eskü kivételét megtagadni, amikor az eskü éppen az autonomia megtartására kötelezi az új tanárt. Inkább az történhetnék meg, hogy egy ilyen módon kinevezett vonakodhatnék lenni az esküt, ami igazán nehéz helyzetbe sodorna. De milyen erkölcsi alapon akarja megtagadni a jogi fakultás a forradalmi kormány intézkedésének végrehajtását, amikor éppen a jogi fakultás sietett leggyorsabban a forradalomhoz való csatlakozással? Azt csak mindenki tudhatta, hogy ha a forradalom eltörli a királyságot, megszünteti a képviselőházat, a főrendiházat, most feloszlatja a törvényhatósági bizottságokat, nem fogja éppenséggel csakis a mi privilégiumunkat teljesen kímélni. Mi legfeljebb azt mondhatjuk, hogy ezen kinevezésekre is épen úgy áll, mint a forradalmi kormány minden tevékenységére, hogy a nemzetgyűlésnek, tehát a törvényhozásnak ezen kinevezéseket is ratificálni kell, hogy azok érvényessége kétségtelen legyen.

Szembe kell néznünk azzal, hogy mit jelent az egyetemre, ha ezúttal gyakorolt ellenállásunkkal a minisztert belekényszerítjük arra, hogy az autonómiánkat teljesen felfüggeszse, kormánybiztost nevezzen ki, s az ország első tudományos intézetét megbénítsa, vagy talán szétrombolja. Ha t. i. a confliktust a kinevezések miatt tovább élesítjük, gyors tempóban történhetnek olyan intézkedések, melyek azután igazán belekényszeríthetnek az igazi ellenállásra, ez pedig nem lehet más, mint ha az egyetem minden tanára lemond. Persze járjon ebben is a jogi fakultás jó példával elől! A lemondást a jogi fakultás egy érdekes tanára streiknak minősítette, holott tudvalevően a streik egész más dolog! De mit is jelent ilyen lemondás az orvosi fakultásra? Óriási zavart az oktatásban és betegellátásban. Nem zúdulna-e fel ellenünk az egész ország s az egész világ, ha a mai nehéz viszonyokban ilyen lépésre határozónak el magunkat? Pedig ez az egyedüli fegyver a mi kezünkben! S evvel szemben áll a miniszter azon kijelentése, melyben a jövőre autonómiánk tiszteletben tartását, sőt megerősítését helyezi kilátásba.

Tekintetes Tanártestület! Nem azok védik legjobban az autonómiát, akik a forma megsértése miatt a végtelékig akarnak szóval ellenállani, ellenkezőleg, mi védjük az autonómiát, kik a lényegét nem akarják a formának feláldozni. Senki sem vádolhat bennünket azzal, hogy mi meg akarunk alkudni, hiszen mi voltunk azok, kik a conflictus kiegyenlítésének módját megjelöltük. A leiratban, ha annak a lényegét tekintjük s nem annak egyes mellékes megjegyzéseit, megtalálhatjuk a megnyugtatót a jövőre! A sérelem megesett, azt meg nem történné tenni nem áll módunkban, az ellen protestáltunk, a jövőre nézve megkaptuk a garanciát, mindezek alapján válasszuk a kisebb rosszat, s ne kockáztassuk az egyetem autonómiáját.

A jog- és államtudományi kar 1919. február hó 2-án tartott ülésében foglalkozott a miniszter leiratával s kijelentette, hogy a tanács az újonnan kinevezett tanároktól az esküt nem veheti ki, tudomásul veszi, hogy ez esetben az esküt a minisztertanács fogja kivenni. A kinevezett tanárok tanítása elé akadályokat nem gördít, a dékán őket az ülésekre meg fogja hívni. A jog- és államtudományi kar dékánja ezen egyhangúlag hozott határozatát azzal közli az orvos-

tudományi karral, hogy abban az esetben, ha a Tanács a kar álláspontját nem tenné magáévá, iránta bizalommal többé nem viseltetnék. Ezzel kapcsolatban azt is kijelenti, hogy az orvostudományi karnak ez ügyben hozott határozatát elégtelennek tekinti, mert e határozatban egyszerű sérelemről van szó, holott a miniszter intézkedése jogsértés.

A jogi fakultás azon kijelentése, hogy a fakultás megvonja a tanácstól a bizalmat, ha nem jár úgy el, mint kívánja, az autonomia megsértése. Nem vitatkozom, hogy jogsértés vagy sérelem, de mi, kik korántsem helyeseljük, hogy a budapesti egyetemen a tanácsnak sokkal szélesebb hatáskört biztosít a gyakorlat, mint amilyet a kolozsvárinak a törvény, mégsem tartjuk jogosultnak az egyetem egyik fakultását arra, hogy ilyen módon befolyásolja illetve terrorizálja a tanácsot. Fontos azon kijelentése is, hogy a jog- és államtudományi kar a mi határozatunkat elégtelennek tartja, miből kiderül, hogy a mi határozatunk nem lehetett egyező az övékével, amint azt a tanács fölterjesztése és communiquéje állítja.

A mi a dolgok érdemét illeti, a jogi fakultás tulajdonképen az ellenállásról lemond. Elismeri a tanárokat, csak azt kívánja, hogy az esküt ne a tanács vegye ki, hanem belső megelégedéssel veszi, ha azt a minisztertanács teszi. Ezen megoldást helytelennek és veszedelmesnek tartom. Ha passív resistenciát akarok gyakorolni, akkor azt összes consequentiáival kell tennem, de meg teljesen érthetetlen, hogy a kinevezési okmányt kézbesítem, az esküt pedig, mely éppen az autonómiát védi, nem veszem ki. De ami a legfontosabb, úgylátszik, hogy a jog- és államtudományi kar azon hiszemben van, hogy az eskü kivétele megtagadásának semmi más consequentiája nem lesz, mint az, hogy az esküt a minisztertanács veszi ki. Ez nyilván nagy tévedés. Az eskü kivételének megtagadása „harcot von” maga után. Ez a leirathból világosan kitetszik s kétségtelen, hogy az egyetem autonómiájának teljes felfüggesztése küszöbön van. Ha a sérelmet, vagy a jogi fakultás kifejezése szerint a jogsértést az illetékes kar olyan nagynak tartja, hogy ezzel szemben a harc jogosult, akkor vegye föl egész erejével. Ha pedig nem olyan súlyos, ne kockáztassa a harc megindítását.

Ilyen körülmények között nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk, hogy mi vagyunk az egyetem autonómiájának igazi védelmezői, kik nem akarjuk annak lényegét feláldozni, de akik a tényért készek vagyunk magunkat feláldozni, ha szükséges! Mindezek alapján tisztelettel javaslom a következő határozati javaslat elfogadását:

A budapesti egyetem orvosi fakultása 1919. február 3-án tartott III. rendkívüli ülésen újból foglalkozott azon sérelemmel, melyet egyetemünk autonómiája azáltal szenvedett, hogy a közoktatásügyi miniszter a jogi és államtudományi karra hét tanárt nevezett ki az egyetem előzetes meghallgatása nélkül s fenntartja 1919. január hó 28-án tartott ülésében kifejezett ama álláspontját, hogy ezen eljárás sérelmes és káros, s azon esetre, ha a miniszter a jövőre nem nyújt megnyugtatót, készek vagyunk a legerélyesebb ellenállásra.

Mint hogy azonban a közoktatásügyi miniszter 1919. február hó 1-én kelt leiratában a jövőre nézve kijelentette, hogy a legmesszebbmenő módon biztosítani szándékozik a tudomány-egyetem autonómiáját, mint hogy a kinevezett tanárok a kinevezési okmányukat az egyetemi hatóságok útján kézhez is vették, azt javasolja a tekintetes tanácsnak, hogy az esküt a tanároktól vegye ki és működésük elé akadályt ne gördítsen.

Az orvostudományi kar ezen javaslatát azon meggyőződésben teszi, hogy a közoktatásügyi miniszter a jövőben az egyetem autonómiáját respectálni, sőt megerősíteni fogja.

Budapest, 1919. február hó 3-án, az orvoskari tanártestületnek III. rendkívüli üléséből.

Krompecher
e. i. dékán

OL — VKM — K 636. — III. — 5 — 97243 — 1920 (III. — 5. — 1917 — 1919)

5.

A budapesti bölcsészettudományi kar 1919. febr. 3-i jelentése

Magnifice Rector!

Tekintetes Tanács!

A jogi karnak 1091/1918—19. szám alatt kelt átiratáról a következőkben van szerencsénk véleményünket beterjeszteni.

A bölcsészeti kar örömmel értesült arról, hogy a jogi kar a tanácstól nem kívánja az eskü kivételére vonatkozó miniszteri kívánság teljesítését. A bölcsészeti kar is tudomásul veszi a miniszter úrnak azt a közlését, hogy az új tanárok a minisztertanács előtt teszik le az esküt. De errenézve a jogi karnak belső megalégedését nem bírja átérezni és szeretne volna, ha a jogi kar bővebben kifejti, hogy mennyiben nevezhető a minisztertanács előtt tett eskü az autonómia elismerésének. A bölcsészeti kar helyesli a jogi karnak azt a felfogását, hogy a szóbanforgó kinevezések törvénytársak minősíthetők. Ez okból kívánta a jogi kar előző feliratában a kinevezések hatálytalanítását. Nem értjük, hogy miért hallgatja most el e kívánságát, mert mi úgy tudjuk, hogy törvénytársaság a legegyszerűbben a törvénytársaság rendelet hatálytalanításával tehető jóvá. De mivel e kérdésben leginkább a jogi kar van érdekelve és ő van hivatva arra is, hogy a törvénytársaság jóvá tételének szabályszerű módját megállapítsa, mi nem kívánunk ellenkezni ebbeli felfogásával. Hogy a törvénytársaság útján kinevezett új tanárok iránt a jogi kar miként fog viselkedni, ezt is a jogi kar belső ügyének tekintjük, de kénytelenek vagyunk megjegyezni, hogy a jogi karnak mostani feliratában előadott felfogása a törvénytársaság kinevezett tanárok jogi helyzetére nézve nem tekinthető szabályalkotó praecedensnek az esetre, ha hasonló kinevezések megismétlődnének. Mert bármily udvariasak és előzékenyek leszünk is a miniszter által az egyetem megkérdezése nélkül kinevezett urak iránt, lehetetlen az, hogy az olyan tanár, aki egyetemi esküt nem tett, ne tünjék fel az önkényes hatalom kirendeltjének. Mindég rajta lesz az a jegy, mely feltűnően megkülönbözteti őt társaitól, a szabad egyetemi köztársaság teljes jogú polgáraitól. A jogi kar azt mondja, hogy az ellenállást tovább folytatni azért nem kívánja, mert „az új tanítási szellem szükségességéről meg van győződve”. Ez a meggyőződés is a jogi karnak belső ügye. A jogi kar ítélni meg a legjobban, hogy mikor és mennyiben van szüksége új tanárok kinevezésére, ha új tanítási szellemet akar meghonosítani a maga kebelében. De az új szellemre nézve sem fojthatunk el egy megjegyzést. Minálunk a szellemi irányok újsága tekintetében némi fogalomzavar uralkodik. Így például a XVIII. századi világpolgári és történetellenes

racionalismust új szellemnek szokás nevezni: pedig az elég régi már és ma, amikor a művelt világ legnagyobb részében a történeti tradíciók tisztelgetésére nagyra nevelt nacionalizmus hatalmasan elterjedt, nagyon időszerűtlen és fájdalmas, nem is veszélytelen eljárás az avult világpolgári frazeológia morzsáit olybá tüntetni fel, mintha egy szerencsétlen nemzetet felújító táplálék volna bennük.

Az ellenforradalom vádját a magunk részéről is a leghatározottabban visszautasítjuk. Ellenforradalommal csak az gyanúsítható, ki a forradalom által teremtett új jogrendet meg akarja bontani. De mivel a forradalom az egyetemek törvényben biztosított kandidálási jogát meg nem változtatta, ez a jog is alkalmatlan az új jogrendnek. És ellenforradalomra törekvőnek azt kell neveznünk, aki az egyetem kandidálási jogát megsérti, nem pedig azt, aki védelmezi.

Felfogásunk szerint az egyetemi autonómiának megtámadása a legkomolyabban fenyegeti a tanulást és az oktatást, melyet az 1848-iki forradalom törvénybe iktatott. Mert a miniszter úr kinevezési módszere további kifejtésében az abszolút korszakokba löki vissza az egyetem állapotát, amikor csak azt volt szabad tanítani, amit az uralkodó politikai rendszer hasznosnak és megengedhetőnek tartott.

Sajátságos kijelentése az a miniszter úrnak, hogy mélyen fájlalná az egyetemmel való harcot. Hiszen a jogi kar két rendbeli felterjesztésében be van bizonyítva, hogy még a maga akaratának érvényesítése szempontjából is egészen szükségtelenül kereste az összeütközést az egyetemmel.

Nincs és nem is lesz olyan forradalom a világon, mely megváltoztatná azt a tényt, hogy szakemberek értékét csakis szakemberek vannak hivatva megbírálni. Azért nincs értelme annak a felfogásnak, hogy a forradalom feleslegessé teszi az egyetem megkérdésését a tanszékek felállítása és betöltése ügyében.

A minisztert a törvény nem kötelezi arra, hogy szigorúan ragaszkodjék kinevezéseiben a karok felterjesztéséhez; mindamelllett a megkérdés törvényes kötelessége, nem pusztán formáság. A miniszternek ugyanis a karok felterjesztését mérlegelnie kell és elhatározásáért nem csak lelkiismerete előtt felelős, hanem a közvélemény és az alkotmányos ellenőrzésre hivatott testület előtt is kényes helyzetbe jut, ha mellőzi a hivatott szakemberek felterjesztését.

Mindaz okokból ismételtelen tiltakozunk a miniszter úrnak törvénytörő eljárása ellen. Tiltakozunk leiratainak politikai mellékcélokot szolgáló kíméletlen hangja ellen s arra kérjük a Tanácsot, hogy ne vegye ki az esküt a miniszteri leiratban említett hét úrtól.

Budapest, 1919. február 3.

A bölcsészeti kar IV-ik rendkívüli üléséből:

Dr. Angyal Dávid
e. i. dékán

OL — VKM — K 636. — III. — 5 — 97243 — 1920 (III — 5 — 1917 — 1919)

6.

4672/1918/1919.

Jegyzőkönyvi kivonat

az egyetemi tanács 1919. évi február hó 3-án tartott VI. rk. üléséből. Tárgy: a 20538/1919. II. km. leirat, illetve az újonnan kinevezett hét új tanár esküjének kivétele ügyében hozandó határozat.

Előadó: Rector Magnificus.

Előadó bemutatja a 20538/1919. II. km. számú leiratot s a jog- és államtudományi kar 1091/1918/1919. sz. felterjesztési tervezetét, melyet a társkarokkal is közölt.

Azután pedig felhívja a társkarok dékánjait, hogy a jog- és államtudományi kar által velük közölt felterjesztési tervezetre nézve ismertessék karuk álláspontját.

Előbb Dr. Kmoskó Mihály hittudománykari, azután pedig Dr. Krompecher Ödön orvostudománykari s Dr. Angyal Dávid bölcsészettudománykari dékánok olvasták fel a kari jelentéseket. A hittudományi kar egyhangúlag fenntartotta azt az álláspontját, hogy az előző (VI. rk.) kari ülésen kifejtett okokból az egyetem tanácsa a kinevezettektől nem veheti ki az esküt. Hogy más hatóság vegye ki az eskűjüket s hogy azután tanítsanak a jog- és államtudományi karon: úgymond: ezt megakadályozni az egyetemnek nem áll módjában. Végül kijelenti nevezett kar, hogy ezzel az állásfoglalással az egyetem tanárai csak hivatali esküvel fogadott lelkiismereti köteletségüket teljesítették, mégpedig a tudomány érdekében és sem most, sem máskor semmi olyat nem tettek, amivel legkevésbé is rászolgáltak volna az ellenforradalmi törekvések vádjára.

A bölcsészettudományi kar 13 nem szavazat ellenében általános szótöbbséggel s indokainak előterjesztése mellett ismételten tiltakozik miniszter úrnak törvénytörő eljárása ellen. Tiltakozik leiratainak politikai mellékcélokot szolgáló kíméletlen hangja ellen s arra kéri a Tanácsot, hogy ne vegye ki az esküt a miniszteri leiratban említett hét úrtól. — Az új szellemre nézve megjegyzi a tanártestületi többségi indokolás, hogy „minálunk a szellemi irányok újsága tekintetében némi fogalomzavar uralkodik. Így például a XVIII. századi világpolgári és történetellenes racionalizmust új szellemnek szokás nevezni: pedig ez elég régi már és ma, amikor a művelt világ legnagyobb részében a történeti tradíciók tiszteletén nagyra nevelt nacionalizmus hatalmasan elterjedt, nagyon időszerűtlen és fájdalmas nem is veszélytelen eljárás az elavult világpolgári frazeológia morzsáit olybá tüntetni fel, mintha egy szerencsétlen nemzetet felújító táplálék volna bennük.”

Az orvostudományi kar álláspontja eltér a testvérkarok álláspontjától, határozata így szól:

„A budapesti egyetem orvosi facultása 1919. február 3-án tartott III.-ik rk. ülésén újból foglalkozott azon sérelemmel, melyet egyetemünk autonómiája azáltal szenvedett, hogy a közoktatásügyi miniszter a jog- és államtudományi karra hét tanárt nevezett ki az egyetem előzetes meghallgatása nélkül s fenntartja 1919. január 28-án tartott ülésében kifejezett ama álláspontját, hogy ezen eljárás sérelmes és káros s azon esetre, ha a miniszter jövőre nem nyújt megnyugtatót, készek vagyunk a legerélyesebb ellenállásra.

Mint hogy azonban a közoktatásügyi miniszter 1919. február hó 1-én kelt leiratában a jövőre nézve kijelentette, hogy a legmesszebbmenő módon biztosítani szándékozik a tudományegyetem autonómiáját, minthogy a kinevezett tanárok a kinevezési okmányokat az egyetemi hatóságuk útján kézhez is vették, azt javasolja a tekintetes tanácsnak, hogy az esküt a tanároktól vegye ki és működésük elé akadályt ne gördítsen.

Az orvostudományi kar ezen javaslatát azon meggyőződésben teszi, hogy a közoktatásügyi miniszter a jövőben az egyetem autonómiáját respectálni, sőt megerősíteni fogja.”

A kari jelentés indokolása kifogást tesz a 4529/1918/19. sz. tanácshatározat szövegezése ellen, mely azt állítja, hogy a tanács a jog- és államtudományi

karnak a többi tudománykarokkal egyező javaslatához járult hozzá, mert az orvostudományi kar javaslata nem egyezett a jog- és államtudományi karéval. Az orvosi kar nem kívánta a kinevezések hatályon kívül való helyezését; csak egyben osztozott a többi facultással s ez az, hogy a hét tauárnak az egyetem hozzászólása nélkül való kinevezése sérelmes. Az orvostudományi kar a legnagyobb súlyt arra helyezte, hogy a jövőre nézve megnyugtatót kapjunk.

A társkarok ily észrevételei kísérték a jog- és államtudományi karnak azon, a mai napirend tárgyát képező javaslatát, hogy „a tanács az újonnan kinevezett tanároktól az esküt nem veheti ki az előző feliratában már kifejtett okoknál fogva és különösen azért, mert ezzel saját esküjével jutna ellentétbe, amely szerint az egyetem autonómiáját tiszteletben fogja tartani. — A tanács tudomásul veszi a leiratnak azt a közlését, hogy ez esetben az esküt a minisztertanács fogja kivenni. — Jóllehet a tanács ezt is a szabályokkal ellentétesnek találja, belső megelégedéssel értesül így arról, hogy miniszter úr a tanács lekiismeretét tovább pressionálni nem fogja.

Belső megelégedéssel látjuk ebben az autonomia elismerését is. Bár a kinevezéseket tovább is törvénysértőknek tekintjük, ebből további magatartásunkban további következményeket levonni nem fogunk, a kinevezett tanárok tanítása elé akadályokat nem gördítünk, a jogkari dékán őket az ülésekre meg fogja hívni, előadásait a tanrendbe fel fogja venni és így tovább.”

Az ügyállás ismertetése után elnöklő Rector Magnificus hozzászólásra hívta fel a tanács tagjait.

Dr. Goldziher Ignác bölesészettudománykari prodekán kijelenti, hogy a karban ő a kisebbséggel (13) szavazott. Óvást emel az elkövetett sérelmek ellen; felette fájlalja az autonomia megsértését; mégis — mindent megfontolva — úgy véli, hogy az adott viszonyok között az eskü a tanács által volna kiveendő. —

Dr. Krompecher Ödön orvostudománykari dékán ugyancsak az eskü kivétele mellett érvel. Utal azon következményekre, melyeket az volna maga után, ha minisztertanács venné ki az esküt.

Ezzel szemben dr. Király János jog- és államtudománykari dékán megvilágítja a jogi kar álláspontját s a miniszteri leirat tartalmát. A látszólagos ellentét compromissum akar lenni. A közoktatásügyi miniszter felment bennünket a lelkiismereti aggodalomtól, ő kiveszi az esküt a maga felelősségére, mi pedig beengedjük a tanárokat működési körükbe.

Rector Magnificus utalással a vita során elhangzottakra — megállapítja, hogy a tanácsnak szavazással a felett kell döntenie, hogy vajon eleget tesz-e a leirat felhívásának s kiveszi-e a tanároktól az esküt?

Mi mindent megkíséreltünk — úgymond — ebben az ügyben, hogy az autonómiánkon ejtett csőbe kiküszörültségek, de bizonyos határokon túl menni nem lehet. Nagyon méltányolja a tanácstagok buzgalmát az ügy lelkiismeretes mérlegelését illetőleg, de most újra felkéri, hogy ezen sorsdöntő pillanatban fontolják meg jól, mi válik autonómiánk előnyére?

Dr. Király János jog- és államtudománykari dékán a kérdés feltevése ellen tesz észrevételt. Szerinte a felett kell szavazni, hogy elfogadja-e a Tanács a jog- és államtudományi kar javaslatát?

Ehhez képest Rector Magnificus a jog- és államtudományi kar javaslatát bocsátja szavazás alá és pedig Dr. Krompecher Ödön orvostudománykari dékán indítványára titkos szavazást rendelt el.

Beérkezett 9 jelenlevő szavazatképes tanács tag részéről 9 szavazati lap 5 igen s 4 nem szavazattal, mihez képest az egyetemi tanács a jog- és államtudományi kar 1091/1918/1919. sz. javaslatát általános szótöbbséggel elfogadta.

Kmf.

OL — VKM — K 636. — III — 5 — 97243 — 1920 (III. — 5 — 1917 — 1919)

7.

Kivonat az Egyetemi Tanács folyó évi [1920] május 15-én tartott VI. rendes ülésének jegyzőkönyvéből [részletek]

4024/1919/1920.

Tárgy: Forradalom alatt kinevezett jog- és államtudománykari tanárok ügye.
Előadó: Dr. Wolkenberg Alajos hittudománykari dékán.

Előadó az ügyállást a következőkben ismerteti:

„A tekintetes Tanács avval bízott meg, hogy előterjesztést tegyen a Kunfi Zsigmond által a jog- és államtudományi karra kinevezett hét tanár, névszerint: Ágoston Péter, Farkas Géza, Jászi Oszkár, Kovács Gábor, Rónai Zoltán, Varga Jenő s Vámbéry Ruzstem kinevezetésének jogossága, illetőleg törvényessége kérdésében.

A megbízást a Tanács két okkal motiválta. Az egyik alkalmi indok annak híre, hogy a fent nevezettek ma is élnek az egyetemi tanári címmel és egyetemi tanári fizetésüket húzzák, magukat egyetemi tanároknak tekintik.

Mellékes az, így van-e ez valóban, a másik indok mellett, mely az eljárást ez ügyben sürgeti: t. i. az egyetemnek megtisztítása minden olyan elemtől, melyet az elmúlt forradalmi időszak az egyetem megállapított és évszázados gyakorlattal szentesített szabályai félredobásával és durva kézzel erőszakolt be ide, vagy az egyetemnek nagy kárára, csaknem teljes megsemmisítésére favorizált.

.....

ad: 1. A hét tanár kinevezésének viszonya az egyetemi szabályokhoz. E tekintetben constatálható, hogy e kinevezések az egyetemi karok és az egyetemi tanács minden jogának letörésével és a karok akarata ellen történtek. Megállapítható továbbá, hogy a kinevezést kibocsátó Kunfi Zsigmond e kinevezésekkel nem a háromszázados szervezettel bíró egyetemnek, de nem is a tudománynak érdekeit kereste, hanem mint különböző helyeken mondta „forradalmi érdekeket tekintett”, „a nagy társadalmi átalakulást”, „az új világ és társadalom”, „a socialistikus világnézet”, a „kialakuló új rend” számára keresett olyan embereket, „akikben e céloknak átérzése élt régtől fogva és mély meggyőződésékként”. Ezeknek kineveztetése kedvéért, mint mondja, 13259/1919. IV. számú 1919. január 22-én kelt iratában „a forradalom szellemi vívmányainak biztosítására” mellőzi a jogi kar hozzászólásának kikérését, mely úgy sincs „intézményesen biztosítva”, mint írja. Vagyis az egyetemi autonomia egyik legeclatánsabb és inmemorialis jogát letagadja és letöri. Sőt, mivel ekkor már megtalálta híveit magában a jogi karban is, akik „méltányolják” (Pikler) és „kívánatosnak tartják” (Szladits) „az új világ és társadalmi rend” érdekében a „socialistikus világnézet képviselőit”

itt látni, tovább megy és nem tagadja, hogy jogok ellen cselekedett, sőt megvallja, hogy tudatában van annak, (ld. 20538/1919. számú leirata), hogy „e kinevezések módja forradalmi tény” és így folytatja: „A jog- és államtudományi kar társadalmi irányú mélyreható átalakítása forradalmi érdek s kénytelen vagyok minden kísérletet, mely e reform késedelem nélküli és komoly megvalósítását elhárítani törekszik, ellenforradalmi ténynek minősíteni.”

A megalomaniakus embernek e fenyegetése dacára az Egyetemi Tanács e kinevezett tanároktól az esküt nem vette ki s bár a jog- és államtudományi kar az erőszaknak engedve, a minisztertanácstól kivett eskü után a hét tanár működésére vonatkozó némely formalitásoknak elébe nem vetett akadályt, jöllehet a kormányzat Jászit, Farkast, Vámbéryt, Kovácsot külön hivatalokkal is ellátta az egyetemen s különböző kari, karközi reformbizottságokba mindnyájukat kiküldte, itt senki sem találta e hét tanár kineveztetését rendben levőnek, senki sem ítélte törvényesnek. Az ő idejük letűntével ők maguk többé tanári funkcióra nem jelentkeztek, a jogi kar igazolásra őket fel nem szólította.

Eként ami alkotmányjogi szempontból teljesen illegálisnak és semmisnek mutatkozik, az egyetemi autonomia szempontjából is nélkülöz minden jogi alapot és ebből a szempontból is semmis.

ad. 2. Hátra van, hogy maguknak a tanároknak az egyetemhez, a tudományos, nemzeti ethikai alapon álló élet forrásához való viszonyát csak röviden megnézzük.

Mellőzve, mint már fentebb is röviden említettem, hogy Jászi, mint az egyetem kormánybiztosa, Farkas Géza, mint helyettese, Vámbéry mint a jog- és államtudományi kar kinevezett dékánja, Kovács Gábor mint prodékán ugyanazon karban s a többiek mind, akik különböző, az autonóm egyetem ügyrendje és szabályzatában nem ismert bizottságokba nevezettek ki s ott működtek, valamennyien részesek voltak az egyetem önkormányzatának eltörlésében, az egyetem veszedelmének felidőzésében, az egyetem káraiban és szétzüllesztésében; sőt ezekért esetleg anyagi felelősségre is vonhatók . . .

Az előadottak alapján és indokából van szerencsém tisztelettel javasolni a tekintetes Tanácsnak:

I. Irjon fel a Tanács a vallás- és közoktatásügyi Miniszterhez és kérje őt, hogy mivel Ágoston Péter, Farkas Géza, Jászi Oszkár, Kovács Gábor, Rónai Zoltán, Varga Jenő és Vámbéry Ruzstemnek egyetemi ny. r. tanárokká való kineveztetése (13259 sz. 1919. január 22.) úgy alkotmányjogi szempontból, mint az egyetemi autonomia szempontjából mint teljesen illegális kormányzatnak intézkedése illegális és semmis, nevezettek az egyetemi tanári címnek használatától és bitorlásától hivatalos hirdetményben tiltsa el, illetőleg Kovács Gábor özvegyének címéből egy esetleg ilyen kitéttel: „a budapesti kir, magyar tudomány-egyetem tanárának özvegye” kihagyni rendelje el.

II. Az egyetemi Tanács kijelenti, hogy Ágoston Pétert, Farkas Gézát, Jászi Oszkárt, Rónai Zoltánt, Varga Jenőt a budapesti kir. magyar tudomány-egyetemen bárminő jellegű tanári állásra mindenkorra inhabilisaknak tekinti. Vámbéry Ruzstem c. ny. rk. tanári címének megvonását javasolja és kéri a vallás- és közoktatásügyi Minisztériumtól és őt ny. r. tanári kineveztetésre mindenkorra inhabilisnak jelenti ki.”

A megindult eszmecsere folyamán Dr. Lukcsics József hittudományi prodékán megjegyzi, hogy kívánatos volna, ha a Tanács felhívna a jog- és államtudományi kart, hogy Vámbéry Ruzstem ügyében soron kívül tegye meg előterjesztését.

Vita után az Egyetemi Tanács előadó javaslatát elfogadta azzal, hogy az inhabilitást a társegyetemekre is kiterjeszteni óhajtván, határozatáról a testvéregyetemeket is értesíti.

A jog- és államtudományi kart pedig Dr. Vámbéry Rusztem ügyében sürgős jelentéstételre hívja fel; s Dr. Wolkenberg Alajos hittudományi dékán, tanácsi előadó úrnak beható munkálatáért jegyzőkönyvi köszönetet mond.

(Egyhangú határozat).

OL — VKM — K 636. — III. — 4 — 63039 — 1920.

Д. ЛИТВАН

РЕВОЛЮЦИОННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО И БУДАПЕШТСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ В КОНЦЕ 1918, В НАЧАЛЕ 1919 ГОДОВ

Резюме

Характерным, хотя небольшого значения эпизодом истории кратко-временного существования первой венгерской народной республики является борьба, происходившая от декабря 1918 года до февраля 1919 года между Министерством просвещения и будапештским университетом, точнее, в более широком смысле, между революционным правительством и наиболее консервативными силами научной, культурной (и политической) жизни. Новое правительство уже в первые месяцы хотело распространить свое влияние на университет, и через него на воспитание нового поколения интеллигенции, в первую очередь на факультете по изучению государства и права, который из всех факультетов являлся наиболее отсталым. К этому необходимы были бы соответствующие современному уровню юридической, политической и экономической наук кафедры и прогрессивные профессора. В январе 1919 года, после неудачных попыток министр просвещения, Жигмонд Кунфи, без соглашения юридического факультета, путем распоряжения назначил 7 новых университетских профессоров: на кафедру, частного права был назначен Петер Агоштон (Ágoston Péter), на кафедру аграрной политики Гейза Фаркаш (Farkas Geuza), на кафедру социологии Оскар Яси (Jászi Oszkár), на кафедру по изучению общественной экономики Габор Ковач (Kovács Gábor), на кафедру политических наук Зольтан Ронаи (Rónai Zoltán), на кафедру политической экономики Ене Варга (Varga Jenő), на кафедру криминологии Рустем Вамбери (Vámbéry Rusztem). Снагала факультет, а затем весь научный совет университета выступал против нарушения автономии университета, и отказался признать новых профессоров, так как боялся того нового духа, который назначенные новые профессора — все без исключения сотрудники левонастроенного журнала по общественнонаучным проблемам, так называемого «XX. века» (Huszadik század) — собой представляли. Имеющее ретроградное содержание университетское сопротивление совпало во времени с всеобщим наступлением различных контрреволюционных сил и групп по всей стране, в результате чего конфликт становился все более резким. В конце концов в начале февраля 1919 года правительство отменило автономию будапештского университета и лице Оскара Яси назначило правительственного комиссара для управления университета и подготовки учебной реформы.

GY. LITVÁN

**L'ÉPREUVE DE FORCE ENTRE LE GOUVERNEMENT RÉVOLUTIONNAIRE
ET DE L' UNIVERSITÉ DE BUDAPEST AU TOURNANT DE 1918—19**

Résumé

Dans la brève histoire de la première République populaire hongroise (de 1918—19), le conflit qui, de décembre 1918 à février 1919, opposa le ministère de l'Instruction Publique à l'Université de Budapest — donc le gouvernement révolutionnaire aux éléments les plus conservateurs de la vie scientifique, culturelle (et aussi politique) — n'est qu'un petit épisode, mais fort caractéristique. Dès les premiers mois de son existence, le nouveau gouvernement avait, en effet, voulu étendre son autorité à l'Université, donc influencer la formation des nouvelles générations d'intellectuels, et plus particulièrement à la Faculté de Droit et d'Administration Publiques qui était la plus rétive de toutes. Il lui fallait donc disposer de chaires et de professeurs progressistes capables de dispenser un enseignement juridique, politique et économique moderne. Après quelques infructueuses tentatives, Zsigmond Kunfi, le ministre de l'Instruction Publique, nomma par décret, sans prendre l'avis de la Faculté, sept nouveaux professeurs: Péter Ágoston à la chaire de droit privé, Geyza Farkas à celle de politique agraire, Oszkár Jászi à celle de sociologie, Gábor Kovács à celle d'économie sociale, Zoltán Rónai à celle des sciences politiques, Jenő Varga à celle de politique économique, et Rusztem Vámbéry à celle de criminologie. La Faculté, puis tout le conseil de l'Université protestèrent contre cette violation des libertés universitaires; ils contestèrent la validité des nominations, car ils se défiaient de l'esprit nouveau que ces professeurs — tous collaborateurs de la revue de sciences sociales «Huszadik Század» (Vingtième siècle), connue pour être de gauche — représentaient. Cette résistance d'esprit rétrograde de l'Université coïncidait d'ailleurs avec l'offensive générale dans le pays des différents groupes et éléments contre-révolutionnaires; le conflit prit donc un tour de plus en plus aigu. Finalement, en février 1919, le gouvernement suspendit l'autonomie de l'Université de Budapest à la tête de laquelle il nomma Oszkár Jászi, en qualité de commissaire du gouvernement, pour y préparer la réforme de l'enseignement.